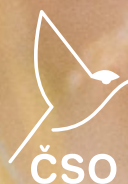

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

2 | 2018

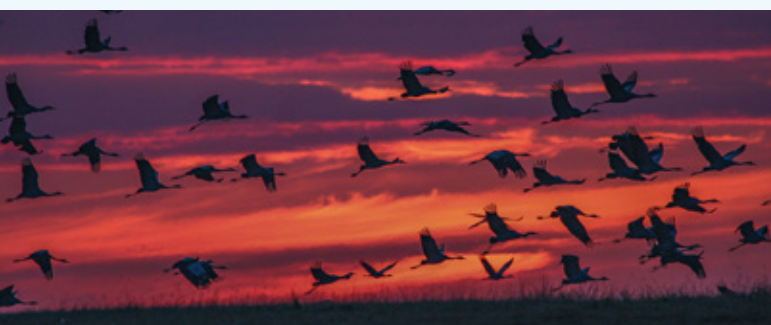

- květen | Vítání ptáčího zpěvu na mnoha místech ČR; www.birdlife.cz
 22. 5. | Žákovská ornitologická konference v Toulcově dvoře; www.birdlife.cz
 2.–11. 6. | Členská exkurze do Gruzie; www.primaroute.cz
 8. 6. | Noční příroda Josefovských luk; www.josefovskelouky.cz
 9.–10. 6. | Členská exkurze na Vrchbélou, Dokesko a do Milovic; www.primaroute.cz
 14. 7. | Bioslavnosti, areál firmy PRO-BIO, Staré Město pod Sněžníkem; www.probio.cz
 červenec/srpen | Volný pracovní tábor na Josefovských loukách; www.josefovskelouky.cz
 31. 8. | Noc netopýrů na Josefovských loukách; www.josefovskelouky.cz
 7.–9. 9. | Víkend pro rodiny s dětmi; www.birdlife.cz
 6.–7. 10. | Festival ptactva; www.birdlife.cz
 4.–7. 10. | Členská exkurze do NP Hortobágy, Maďarsko; www.primaroute.cz

Členské exkurze ČSO Cestujte s námi za ptáky

- 9.–10. 6. Na unikátní, savaně podobné biotopy v bývalém vojenském cvičišti Milovice za divokými koňmi, zubry a pratury a do Vrchbělé na noční pozorování lelků
 ➤ 4.–7. 10. Do maďarské pusty v Hortobágy a na soustavu rybníků Halastó za desetitisíci hejny jeřábů popelavých a výtečnou maďarskou kuchyní

www.birdlife.cz/exkurze

Novinky v našem e-shopu

Nákupem v ČSO podporujete ochranu ptáků.

V našem dobročinném obchodě najdete:

- knihy o ptácích • originální trička • hrnečky • odznaky
- plyšové zpívající ptáky a mnohé další.

babočka

babočka

lišaj

pilich

plšík

prvosenska

roháč

ropucha

Udělejte radost sobě i ptákům! eshop.birdlife.cz

Obsah

- 1 | Úvodník / Jaroslav Koleček
 1 | Z terénu i z kanceláře / Zuzana Karlíková

Co přinesl poštovní holub

- 2 | Rybařik v akváriu / Benedikt Reisner
 2 | Snadná pomoc vlaštovkám / Roman Nepraš

Letem ptáčím světem Bány Kaminiecké

- 2 | Irma zabíjela i ptáky
 2 | Nebezpečné nebe nad Libanonom
 2 | Plameňáci mimo nebezpečí

Poznáte...?

- 3–5 | Poznáte evropské vrabce? / Alena Klvaňová, Jan Hošek

Z významných ptáčích území

- 6–7 | Jaký bude osud Vrchbelské střelnice? / Miroslav Honců

Zajímavosti z ptáčích říše

- 8–9 | O čečetskách a ptáčím bloudění / Libor Praus
 10 | Zimování hejna husic nilských u Labe na Podřipsku / Stanislav Chvapil
 10 | Celopálavské sčítání zedníků skalních – nový projekt občanské vědy? / Vlastimil Sajft

Rady, tipy, návody

- 11–13 | Nové siluety na obloze / Martin Mecnarowski

Objektivem...

- 14–15 | Objektivem Jana Grünwalda

Mladým ornitologům

- 16 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka Sládečková
 16 | Polet se mnou do přírody / Gabriela Dobruská
 17 | Školy a neviditelná skla / Gabriela Dobruská

Rozhovor

- 18–19 | Vyhlednutého herce občas něco sežere. Rozhovor s Mariánem Polákem / Klára Bobková

V ohrožení

- 20–22 | Jak se zachraňují mořští ptáci / Karolina Mikšlová
 23 | Jespáci rezaví nezvládají oteplování Arktidy / Jiří Hrubý
 23 | Kachnice bělohlavé na tom možná nejsou až tak zle / Jiří Hrubý

Ze života ČSO

- 24 | Sýčkovník – bezpečný domov sýčků / Miroslav Bažant
 25 | Na každém centimetru záleží / Martin Šálek, Šálek, Miroslav Bažant, Jakub Mráz

Za ptáky do světa

- 26–28 | Za stepními ptáky do Portugalska / Jaroslav Cepák a Vít Zavadil

Ptačí svět – časopis ČSO | Ročník XXV, číslo 2/2018

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: Alena Klvaňová, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka

Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | Gabriela Dobruská, dobruska@birdlife.cz |

Lucie Hošková, hoskova@birdlife.cz | Barbora Kaminiecká, barbora.kaminiecka@nature.cz |

Jiří Sládeček, sladecek@psp.cz | Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz |

Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 249 Kč.

Všechna čísla a jejich obsah najdete v pdf s ročním zpožděním na www.birdlife.cz/co-delame/publikace/ptaci-svet/.

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček (www.kalacek.cz) | Tisk: Grafotechna plus, s. r. o., Praha

Jazyková korektura: Milan Brondlík

Toto číslo vyšlo 14. 5. 2018 v nákladu 2 800 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 30. 6. 2018. Vyjde v srpnu.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií a Milanu Brondlíkovi za korektury českého jazyka.

Na obálce: Slávik modráček středoevropský (*Luscinia svecica cyaneola*). Foto: Jan Grünwald

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu www.birdlife.cz/co-delame/publikace/ptaci-svet/

a profil na Facebooku facebook.com/Ptacisvet.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 3 000 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

Odborné psaní – ohrožený druh?

Mnozí z nás se asi zamysleli nad tím, jestli má dnes stále smysl psát příspěvky do odborných časopisů. Vždyť pozorování lze vložit na Avif, můžeme psát blog, přispívat na web nebo sbírat „lajky“ na Facebooku – podmínky pro rychlé sdílení informací jsou takřka ideální. Kritická revize textů se v online prostředí ovšem omezuje zpravidla na diskusi pod příspěvkem a je na čtenáři, jak s ní naloží. I proto mají v dnešním světě stále nezastupitelné místo recenzované časopisy, které články zveřejňují až po důkladném prověření redakcí a specialisty na dané téma – recenzenty. Společně hledají odpovědi na otázky, na které bychom jinak zůstali sami – zda článek přináší nové poznatky, metodika je v pořádku a výsledky jsou správně a jasně prezentovány. Na tomto principu funguje i *Sylvia* – odborný časopis ČSO. Přestože recenzní řízení dělá z přispívání do *Sylvie* tak trochu prestižní záležitost, není třeba se psaní bát, zvlášť jde-li o sdělení, které může zajímat i čtenáře mimo území, ve kterém působíme. Recenzní řízení zároveň přináší výhody nejen čtenářům, kteří díky němu mohou textům více důvěřovat, ale i autorům – s přípravou článku sice bývá více práce, ale vyplatí se, protože s pomocí recenzentů budeme mít nakonec z výsledku větší radost a článek přinese čtenářům opravdové poučení, ať už píšeme o výjimečném pozorování, nebo o výsledcích dlouhodobého monitoringu či diplomové práce. Na rozdíl od běžných příspěvků mají recenzované publikace vyšší odbornou váhu a zůstanou snáze dostupné i dalším generacím. To stojí za zvážení, ne? Psaní do recenzovaných časopisů je však žádoucí i proto, aby přežily do budoucna. Vydávání publikací odborných společností totiž není automatickým servisem a nebývá ziskové, takže bez vašeho zájmu bude ohroženo na existenci. Ať už se tedy rozhodnete své poznatky zveřejnit jakkoli, přeji hlavně dostatek dobrých nápadů a odhodlání dotáhnout psaní do konce. Byla by škoda své výsledky nechat v pomyslném šuplíku – vždyť ne nadarmo se říká „Co je psáno, to je dáno“.

Jaroslav Koleček

člen výboru ČSO a asistent
šéfredaktora časopisu *Sylvia*

Foto: Libor Šejna (makov.cz)

Do databáze Avif jsme přidali formulář pro nahrávky hlasů lejsků malých.

K pozorování lejsků malých tak můžete nově přidat i nahrávky jejich zpěvu a připojit se tím k celoevropskému výzkumu různých typů jeho zpěvu. Více o projektu najdete v *Ptačím světě* 4/2017.

Nahrávky můžete vkládat na adrese www.birds.cz/ficedula.

✚ **Projekt ATHENE na ochranu sýčků běží na plné obrátky – vyvěsili jsme sovám nové budky, dokončujeme monitoring a těšíme se na letošní první mláďata.** Brzy proto začneme kontrolovat budky a budeme pokračovat v odstraňování technických pastí a provádění pro sýčky vhodného managementu.

✚ **V březnu jsme uspořádali dvoudenní workshop o vědeckém využití údajů z nového Atlasu hnízdního rozšíření ptáků Evropy (EBBA2), na který se do Prahy sjelo 14 vědců z osmi evropských států.** Bohatá diskuse pomohla určit jasný směr výzkumných priorit a způsoby spolupráce na výzkumných projektech. Data z EBBA2 v kombinaci s údaji z Celoevropského programu sčítání běžných druhů ptáků tak pomohou lépe pochopit vliv klimatických změn nebo vliv současného využívání krajiny na početnost a rozšíření ptáků Evropy. I vy můžete sponzorovat svůj oblíbený druh na www.ebba2.info!

✚ **Po ročním testování a zdokonalování jsme spustili LSD – liniové sčítání druhů.** Sbírání těch nejpřesnějších dat o početnosti a nárocích jednotlivých druhů tak může začít! Ornitologie s LSD zůstává stále příjemnou zábavou, ovšem s obrovskou přidanou vědeckou hodnotou. Informace o LSD včetně registrace najdete na www.birdlife.cz/lsd.

✚ **Spolupráce ČSO a kriminalistů je opět o něco pevnější.** V dubnu jsme se zúčastnili školení specialistů kriminální policie. Účastníkům jsme spolu s vedoucím celého mezinárodního projektu PannonEagle Life Mártonem Horváthem představili tento projekt na potírání ptačí kriminality.

Setkání představuje důležitý krok v ochraně ptáků a posloužilo jak k vzájemnému předání informací mezi ČSO a environmentálními kriminalisty, tak i k navázání osobních kontaktů, které se budou při vyšetřování trávení v budoucnosti hodit. Vždyť jen za letošní rok už jsme předali policii více než 20 ptáků s důvodným podezřením na otravu.

✚ **Jaro začalo na Josefovských loukách velkolepě.** Objevili se například břehouš černoocasý, vodouši rudonoží, a dokonce koliha malá. Čejky i bekasiny obsadily pro ně vytvořené mokřiny. Na Slavíkovském ptačníku hnízdí kulíci říční. Vnitřní stezky parku jsou letos pro exkurze i návštěvníky z důvodu hnízdění uzavřeny.

✚ **Na začátku dubna proběhla historicky první přednáška o kolizích ptáků se skleněnými plochami pro architekty na UMPRUM.** Lukáš Viktora přednášel v rámci projektu Sídla bezpečná pro ptáky studentům architektury a v plánu má i přednášky na dalších podobně zaměřených školách.

✚ **Více než 70 učitelů jsme seznámili s aktuální problematikou ochrany ptáků i zajímavými místy, kam mohou směřovat třeba školní výlety.** Semináře Za ptáky našeho okolí jsme pro učitele zorganizovali v Mladé Boleslavi, Českých Budějovicích, Mostě a Brně.

✚ **Uspořádali jsme spolu s dobrovolníky výjimečnou sérii 22 Sovích nocí.** Nočními vycházkami jsme oslavili Ptáka roku 2018 sýčka obecného. I na místech, kde se nakonec sovi houkání neozvalo, odcházeli návštěvníci plni dojmů z doprovodných aktivit i samotné procházky nočním lesem.

Foto: Benedikt Reisner

Ledňáček se v době nedostatku potravy naučil chodit na rybky do připraveného akvária

Rybařík v akváriu

Rád bych se s vámi podělil o svůj velký zážitek z letošní zimy. Dva měsíce létal ledňáček říční na naši zahradu k jezírku a chytil tam ryby. Překvapilo mě, že takový plachý pták přilétá do zástavby mezi domy. Abych mu lov ulehčil, připevnil jsem pár dosedacích větviček a každou volnou chvíli jsem ho pozoroval.

Když jezírko skoro celé zamrzlo a rybky se stáhly do větší hloubky, byl s rybařením konec. Co teď? Napadlo mě, že bych mohl vedle jezírka umístit akvárium. Nevěřil jsem, že by se ledňáček potápěl pro rybky do akvária, ale za pokus to přece jen stálo. Venku bylo -10 °C a v jezírku už nebylo možné lovit. Naštěstí chovám ve sklepě ryby, a tak jsem naplnil akvárium a vypustil do něj pár rybek. Ledňáček mě celou dobu pozoroval zpovzdálí a čekal, co se bude dít. Sotva jsem zašel za dům, už seděl na připravené větvičce a rybařil.

Mrazy přešly, a jak náhle ledňáček přiletěl, tak zase ze dne na den zmizel. Doufám, že jsem mu aspoň trochu pomohl v období nejhorší nouze o potravu.

✍ Benedikt Reisner

Snadná pomoc vlaštovkám

Loni na jaře jsem si všiml, jak se vlaštovky pracně snaží nasbírat nějaké blátíčko u nás na zahrádce na zalitém záhonku. Vysloužila pánvička, která přes zimu sloužila jako pítka vedle krmítek, tak okamžitě

Foto: Roman Nepraš

V době stavby hnízda potřebují vlaštovky vlhkou půdu

změnila poslání. Ze spodních vrstev záhonku jsem vyhrábnul trochu jílovité hlíny pro lepší lepivost a soudržnost, smíchal s hlínou a dal do pánvičky. Jen jsem kousek poodešel, a jedna z vlaštovek už zkoumala nabídku. A pak už létaly jako o závod. A tak jsem jim blátíčko udržoval vlhké, občas ho prohnětl a někdy přidal suchá stébla, aby měly na výztuhu.

✍ Roman Nepraš

Irma zabíjela i ptáky

V září loňského roku zasáhl americkou Floridu a Karibik nezvykle silný hurikán pojmenovaný Irma. Vyžádal si evakuaci více než 7 milionů lidí, způsobil obrovské materiální škody a připsal si i 134 lidských obětí. Jenže lidé nejsou jediné oběti řádění živlů. Zatím není znám osud lesňáčka barbudskeho (*Setophaga subita*), který je endemitem ostrova Barbuda, jehož povrch byl z 95 % hurikánem zničen. Před Irmou byla jeho početnost odhadnuta na 2000 jedinců. Neznámý je i osud endemického bahamského vlohovce *Icterus northropi*, jehož populace byla před hurikánem odhadnuta na pouhých 140–260 ptáků. Na Kubě Irma zasáhla jedno z nejvýznamnějších hnízdišť plameňáků karibských a tisíce jich zahubila. Mnoho přírodních parků a chráněných území muselo být kvůli řádění živlu uzavřeno pro návštěvníky. Konečné sčítání obětí tak pro vědce ještě neskončilo.

✍ Podle birdwatchingdaily.com

Foto: Josh Noseworthy, CC-BY 2.0

Přežil lesňáček barbudskeho řádění hurikánu?

Nebezpečné nebe nad Libanonem

V únoru letošního roku adresovali ochranáři z Chorvatska sdružení do skupiny s názvem „SOS Tesla – zachraňme čápy“ společně s 58 dalšími organizacemi z 30 zemí světa otevřený dopis prezidentovi Libanonu. Žádají v něm, aby během jarní migrace zajistil ve své zemi tažným ptákům bezpečnou cestu zpět na evropská hnízdiště. Libanon leží na klíčové migrační trase ptáků vracejících se z afrických zimovišť. Smutný příběh vysílacem označeného chorvatského čápa jménem Tesla, který byl vloni na jaře právě v Libanonu spolu s mnoha dalšími čápy zastřelen, stál za vznikem této výzvy. V Libanonu je každoročně během migrace zabito asi 2,6 milionu tažných ptáků, většina jen tak ze sportu a pro zábavu. V loňském roce se na internetu objevila videa a fotky z těchto jatek a nejen ochranáři byli zděšeni při pohledu na stovky zmasakrovaných čápů, vln, žlův, dravců a dalších stěhovavých druhů. „Ptáci nepatří žádnému národu, ale každý národ je zavázán je chránit“, píše se v dopise. Ptáci si zaslouží ochranu nejen na hnízdištích, ale je také nutné zajistit, aby přežili už tak náročnou cestu ze zimovišť. V Bulharsku letos lidé zachraňovali promrzlé migrující čápy ve stodolách, stájích, a dokonce i v obývacích, v Libanonu je střílejí pro zábavu. Něco je špatné.

✍ Podle birdlife.org

Foto: Bernard Dupont, CC-BY-SA 2.0

Na hejnu táhnoucích čápů čeká řada nebezpečí

Plameňáci mimo nebezpečí

Alespoň jedna dobrá zpráva na konec. V minulých číslech (2/2008 a 3/2015) jsme sledovali boj za záchranu plameňáků malých na jezeře Natron v severovýchodní Tanzanii. Od roku 2006 zde komerční firma společně se státní nadací pro rozvoj průmyslu usilovala o stavbu závodu na těžbu uhličitany sodného a vodní elektrárny. Tyto stavby by sice přinesly do regionu pracovní místa, ale celkový dopad na ekosystém jezera by byl katastrofální. Unikátní 58 km dlouhé, mělké a silně alkalické jezero o teplotě vody přes 40 °C je domovem téměř 75 % populace plameňáků malých obývajících východní Afriku. V polovině března letošního roku tanzanská vláda konečně po více než deseti letech rozhodla, že se na jezeře žádné provozy stavět nebudou. Oblast bude naopak využívána pro rozvoj ekoturismu, který rovněž přinese pracovní příležitosti, ale zachová přírodní bohatství země. Statisícová hejna plameňáků jsou pro návštěvníky nezapomenutelným zážitkem. Zdravý rozum tentokrát zvítězil.

✍ Podle birdlife.org

Foto: Dhaval Vargiya, CC-BY-SA 4.0

Plameňáci mají ve svatebním šatě

Poznáte evropské vrabce?

Vrabec pokřovní

Když se v Česku řekne vrabec, může vypadat hned třikrát jinak. Buď jde o vrabce domácího – musíme ale dodat, zda máme na mysli samce, nebo samici, neboť jsou vzhledově úplně jiní –, anebo o vrabce polního, u něhož jsou obě pohlaví totožná; na Moravě pak mají ještě jednoho, ale o tom ornitologie nepojednává. Evropa však ukrývá i další vrabčí poklady.

Ačkoli čeled' vrabcovití (Passeridae) tvoří poměrně druhově bohatou skupinu s 34 druhy, v Evropě se setkáme jen se šesti z nich. Na první pohled fádne zbarvení ptáci dohánějí nevýrazné opeření hlasitým čimčaráním. Podíváme-li se ale na vrabčí šat pozorně, nacházíme stále další a další odstíny tvořící poutavé kontrasty.

Vrabec domácí byl ještě v minulém století všudypřítomný, po výrazném poklesu na přelomu tisíciletí se jeho počty ustálily. Setkáme se s ním už výhradně v lidských sídlech, jak na venkově, kde upřednostňuje blízkost domácí drůbeže, tak i ve středu velkých měst. Sameček má šedé temeno lemované kaštanovými pruhy a nápadnou černou náprsenku. Její pera jsou na podzim a v zimě opatřena bílými lemy, které se postupně obrušují, a tak náprsenka vynikne až na jaře, kdy slouží jako znak postavení v sociální hierarchii. Samci s větší náprsenkou jsou dominantní a lépe brání hnízdo, mívají proto větší štěstí u samic. Mladí vrabčáci získávají šat dospělých hned při prvním přepeření na konci léta. V juvenilním opeření se podobají samicím, které jsou hnědošedě zbarveny, nápadný je jen světlý proužek za okem, ve kterém mají mladí samečkové malý bílý flíček.

Na obrázku v atlase se zdá, že **vrabec polní** (lidově úpolník) je na první pohled jiný, ale vidíme-li hejno z dálky nebo slyšíme-li pouze zpěv, může být určení druhu oříškem. Nejlepší je zaměřit se na tvář – úpolníkům svítí bělobou a na ní vyniká tmavá skvrnka, vrabci domácí mají tváře šedivé. Vidíme-li je pouze zezadu, odhalí vrabce polní bílý kolárek okolo krku, jen mírně přerušený na šíji. Mláďata nemají tváře čistě bílé, pohlaví však rozeznat nedokážeme. Určit oba druhy po hlase chce cvik, úpolníci

• mají hlas o něco vyšší a zařazují dvouslabičné nosovky. Vrabce polní častěji potkáme v zemědělské krajině, v křoví podél cest, na polích a rumišťích, kde se pohybují v malých hejnkách i v době hnízdění. V posledních dekádách však výrazně pronikají do měst, kde jsou místy početnější než vrabec domácí.

• Jezdíte-li rádi k moři, můžete se setkat s několika dalšími vrabci. V Itálii se vám na nich bude zdát něco divného, až přijdete na to, že vypadají jako domácí, ale hlavu mají celou kaštanově hnědou! Jde o **vrabce italské**, kteří už ornitology pěkně potrápili. Nejdříve měli za to, že se jedná o poddruh vrabce domácího, pak se klonili k názoru, že jde o poddruh vrabce pokřovního, a nyní je většina autorů na základě moderních genetických analýz považuje za hybridní druh vzniklý křížením obou jmenovaných druhů. Italští vrabci žijí v lidských sídlech a blízko zemědělských usedlostí a jsou stálí; samičky jsou k nerozeznání od samic vrabce domácího.

• Ve Středomoří, zejména na Pyrenejském a Balkánském poloostrově, můžeme spatřit **vrabce pokřovní**. Jejich samečci vypadají jako mohutnější a větší černě pruhovaní vrabci domácí s hnědou hlavou, mají však výrazné bílé tváře. Samičky opět připomínají domácí vrabčice, mívají ale na spodině těla naznačené tmavé čárkování. Obývají otevřenou krajinu s křovinami, často v blízkosti vody. Tam, kde vrabci domácí chybějí, žijí vrabci pokřovní i v obcích, jsou ale plašší a severní populace jsou tažné.

• Kdo se vypraví za sluncem na Kypr, může si do svého birdlistu přidat jeden velmi pohledný a na vrabčí poměry pestrý druh. **Vrabec**

• **moabský** je drobný zavalitý pták s kontrastní kresbou hlavy a zad. Sedé temeno a líce protíná žlutobílý oční proužek a vous, který sousedí s černou bradou, samičky jsou podobné domácím vrabčicím, spodinu těla a tváře ale mají krémově béžové a bradu bílou. Na rozdíl od předchozích druhů nežije vrabec moabský v blízkosti lidí, naopak je plachý, obývá sušší oblasti s křovinami, zejména tamaryškem, ale vyžaduje blízkost vody. Nejspíše ho zahlédneme v menších hejnech při sběru potravy na zemi.

• S vrabci se mohou setkat i milovníci hor a sněhu. Na skalách, okrajích pouští, v lomech a roklich, ale i v blízkosti horských osad jižní Evropy najdeme **vrabce skalní**, zavalité ptáky s velkou hlavou a nápadně mohutným zobákem. Svrchu jsou hnědě kropenatí, spodina těla je bílá s hnědým žíháním. Na hrdle mají obě pohlaví různou výraznou žlutou skvrnku. Jsou to společenšší a hluchní ptáci, kteří často zpívají z vyvýšených míst.

• Jezdíte-li lyžovat do Alp, budete znát štíhlé nebojácné **pěnkaváky sněžní**, jejichž černobílá kresba vyniká zejména v letu, při kterém zpívají nad sjezdovkami; nebojí se ani do blízkosti lidí, kde hledají potravu u horských chat. V zimě, kdy se sdružují do až stohlavých hejn, mají žlutý zobák a jen nevýraznou černou bradu, jejíž pera jsou ještě překryta bílými lemy. Na jaře se lemy obrousí a u obou pohlaví vynikne černá skvrna, stejně tak zobák se zbarví dočerna. V hnízdní době se zdržují v párech, poskakují a pobíhají po zemi, málokdy sedají na dřeviny. Vysokohorské prostředí obývají celoročně a zřídka sestupují pod 1500 m n. m. **Alena Klvaňová**

Vrabci Evropy

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

M v létě (F podobná jako u v. domácího)

posedává ve velkých hejnech v keřích a stromech

z dálky nápadná černá kresba

černá náprsenka převážně překryta bílými okraji per

Vrabc pokřovní

(*Passer hispaniolensis*)

Velikost: 15–16 cm

Prostředí: otevřená krajina, lidská sídla

Výskyt v Evropě: Středomoří

Vrabc domácí
(*Passer domesticus*)
Velikost: 14–18 cm
Prostředí: lidská sídla
Výskyt v ČR: celoročně na celém území
Výskyt v Evropě: celé území
Stav a početnost v ČR: mírný pokles, 3–6 milionů párů

kaštanově hnědé strany hlavy

šedé tváře

šedé temeno

světle béžový nadoční proužek

černý černá náprsenka

celkově šedohnědý nenápadný vzhled

světlý zobák

M v zimě

F

velká hlučná hejna v keřích

z dálky celkově šedý dojem

Vrabc italský

(*Passer italiae*)

Velikost: 15–16 cm

Prostředí: lidská sídla, otevřená krajina

Výskyt v Evropě: Itálie, Korsika, Sicílie, Malta, Kréta

Poznámka: hybridní druh vzniklý křížením vrabce domácího a pokřovního

M v létě

M v létě (F stejná jako u v. domácího)

kaštanová čepička

bílé tváře

menší hejtna i během hnízdění, v zimě se sdružuje s ostatními pěnkavovitými ptáky

z dálky nápadná kaštanová čepička a černá skvrna na bílé tváři

černá skvrna na bradě

bílé tváře s černou skvrnkou

bílý límec

Vrabc polní

(*Passer montanus*)

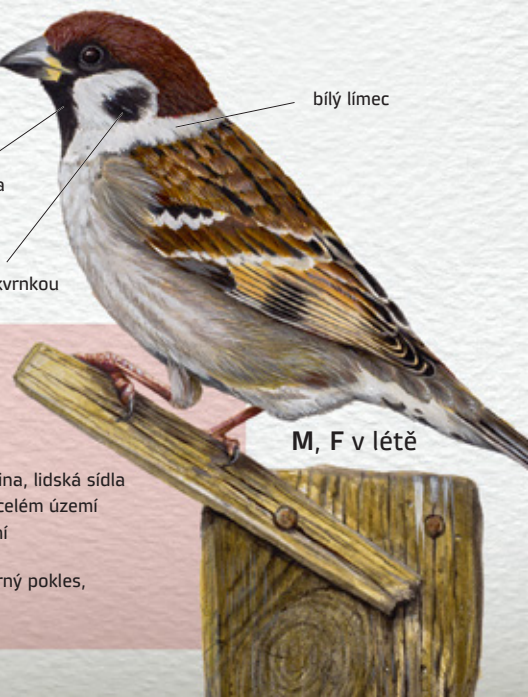
Velikost: 14 cm

Prostředí: zemědělská krajina, lidská sídla

Výskyt v ČR: celoročně na celém území

Výskyt v Evropě: celé území kromě severní Skandinávie

Stav a početnost v ČR: mírný pokles, 400–800 tisíc párů

M, F v létě

M v létě (F matnější)

M, F v zimě

černý

Pěnkavák sněžní

(*Montifringilla nivalis*)

Velikost: 17 cm

Prostředí: celoročně vysoká pohoří, skalnaté svahy, okolí horských chat, ve výškách 1900–3100 m n. m.

Výskyt v Evropě: Pyreneje, Alpy, Apeniny, Balkánský poloostrov

Poznámka: velmi výjimečná pozorování v ČR (3 po roce 1950)

zpívá v letu

kontrastní kresba
v křídle a ocasu

světlý

černá skvrna
na bradě překryta
světlými lemy per

mohutný zobák,
žlutá spodní čelist

M, F

žlutá skvrna na hrudi

Vrabec skalní

(*Petronia petronia*)

Velikost: 14–17 cm

Prostředí: otevřená krajina, skalní stěny, suché oblasti, lomy, vesnice

Výskyt v Evropě: Středomoří

světlý

M v zimě

hnědý
nádech

šedá hlava

černý

bílý vous

černá
brada

žlutobílý nadoční proužek

žlutá strana krku

kaštanové
pole v křídle

M v létě

F

žlutavý
nadoční
proužek

náznak žluté

Vrabec moabský

(*Passer moabiticus*)

Velikost: 11,5–13 cm

Prostředí: porosty tamaryšku a jiné křoviny, v blízkosti vodních toků a ploch

Výskyt v Evropě: Kypr

Literatura

Šťastný K., Bejček V. a Hudec K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003, Aventinum Praha

Clement P, Harris A. a Davis J. 1999: Finches and sparrows. Helm Identifications Guides. Christopher Helm London

Jednotný program sčítání ptáků; jpsp.birds.cz

Jaký bude osud Vrchbělské střelnice?

Vrchbělá je jednou z několika bezlesých ploch původních střelnice a cvičišť bývalého vojenského výcvikového prostoru (VVP) Ralsko. Nejvýznamnější z nich jsou vedle Vrchbělé ještě Židlov, Kuřivody, Hvězdov a letiště Hradčany. Po odchodu vojsk nastal tlak na využívání bezlesí. Celou bývalou střelnici Židlov pokrývá obora, na bývalé střelnici Hvězdov byla zřízena rozsáhlá bažantnice. V okolí Kuřivod a Jablonečku došlo k výstavbě několika fotovoltaických elektráren a Jezová je z podstatné části zalesněná. Tento tlak se nevyhnul ani Vrchbělé, kde byl v rozmezí let 2012–2016 vybudován zábavní park. Klíčovou plochou z hlediska biodiverzity a podmínek pro existenci unikátních druhů rostlin a živočichů však zůstala bývalá střelnice Vrchbělá.

Střelnice se nachází v okrese Mladá Boleslav v jižní části bývalého VVP Ralsko, 3 km severozápadně od Bělé pod Bezdězem. Má tvar obdélníku orientovaného severojižním směrem na ploše asi 210 ha. Leží v nadmořské výšce kolem 300 m. Při jižním okraji území se v návaznosti na zpevněnou komunikaci nachází na místě někdejších vojenských budov zábavní park otevřený v roce 2016. Pozůstatky vojenských aktivit se dochovaly v podobě tankových valů rozmístěných po celé střední části cvičiště a několika podzemních bunkrů v severovýchodním rohu střelnice. Reliéf území je v jižní části mírně ukloněný k severu a následně rovinatý až mírně zvlněný. Plocha je mozaikou stromových náletů a trávníků, které jsou zejména na svazích nízké a řídké s obnaženým substrátem, v okrajových částech vyšší a ruderalizovanější. V centrální části střelnice se dochovalo rozsáhlé vřesoviště, jež v severní části zarůstá mladými borovicemi. Geologicky dominantním podkladem jsou svrchněkrídlové kvádrové pískovce, v menší míře vápnité jílovce a slínovce. Plocha střelnice je majetkem dvou vlastníků, přední část patří obci Bělá pod Bezdězem, zadní část Vojenským lesům a statkům v Mímoní. Plocha střelnice byla v roce 2004 zařazena do ptačí oblasti Českolipsko a roku 2014 do chráněné krajinné oblasti Kokořínsko – Máchův kraj.

Přírodovědným průzkumem bývalé střelnice se zabývám s menšími přestávkami od roku 1990 do současnosti. Po odchodu vojsk z tohoto území střelnice připomínala spíše lesostep, přední část byla rozježděna pásy tanků, zadní část byla poznamenána rozstřelenými či vyvrácenými stromy a krátery vzniklými po dopadech granátů. Vybuchlá munice z dopadových ploch byla shromažďována do kup a postupně odvážena. V tomto období jsem se zde zúčastnil několika průzkumů, například s českolipskými

Na otevřené ploše střelnice rozkvétají od května do srpna trsy mateřídoušky

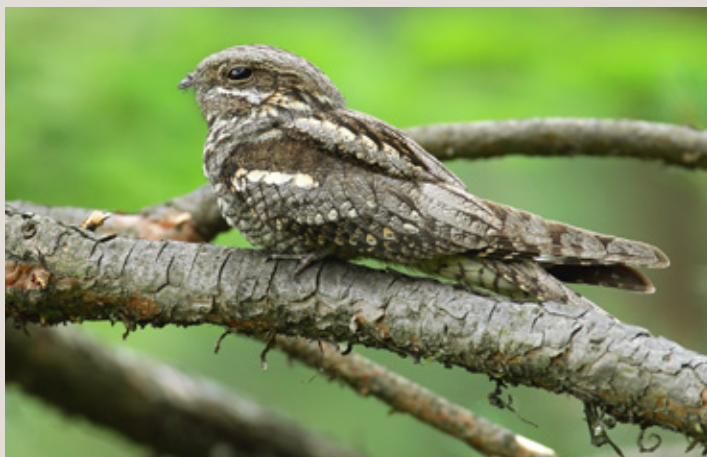
entomology nebo ornitologického průzkumu se Zemědělskou fakultou v Praze pod vedením Karla Štátného a Vladimíra Bejčka. V roce 2002 jsem se podílel na vzniku ptačí oblasti (PO) Českolipsko – Dokeské pískovce a mokřady navržením základního rozsahu PO složeného z dílčích ploch – NPR Novozámecký rybník, NPP Jestřebské slatiny, oblast Máchova jezera s NPP Swamp, NPR Břehyně-Pecopala, Heřmanický rybník, Hradčanské stěny, PR Hradčanské rybníky, niva řeky Ploučnice s EVL Horní Ploučnice. Objev poměrně silné populace lelka lesního Ondřejem Volfem v letech 2001 a 2002 vedl k rozšíření PO Českolipsko právě o Vrchbělskou střelnici a okolí Hradčanského letiště. Zdejší populace byla pro VVP Ralsko odhadována na 40–55 párů a představovala druhou největší populaci lelka lesního v ČR (po Bzenecké Doubravě – Strážnickém Pomoraví s 50–60 páry lelka). Monitoring lelka zde probíhá od roku 2001 do současnosti. Počty lelků v oblasti jsou proměnlivé a jsou vyhodnocovány v tříletých periodách. V celé oblasti bylo sečteno max. 34 teritorií lelka, pro Vrchbělou 7–14 teritorií. Lelek lesní má na Vrchbělské střelnici nejsilnější lokalitu, již obývá třetina populace celé oblasti. Dalším ptačím druhem, jenž je na Vrchbělé předmětem ochrany, je skřivan lesní, který zde hnízdí v počtu 2–3 párů.

Na průzkumu střelnice se až doposud podílela řada přírodovědců. V souvislosti s výstavbou zábavního parku byl v roce 2010 v přední části střelnice proveden zoologický i botanický průzkum. V témže roce došlo i k entomologickému průzkumu, který provedl institut aplikované ekologie

Pohled na jižní část bývalé střelnice Vrchbělá z vyhlídkové věže: v popředí uměle vybudované sáňkařské kopce, v pozadí kopce Ralské pahorkatiny Velká a Malá Buková a Ralsko

Foto: Ivan Dudáček (ptaci.net)

Vrchbělá je jednou z posledních oblastí v celém Česku, kde se ještě hojně vyskytuje silně ohrožený pozoruhodný pták lelek lesní

Daphne, zabývající se průzkumy 32 vojenských oblastí v Česku. Na získání dalších poznatků se významně podíleli pracovníci Východočeského muzea v Hradci Králové a řada amatérských sběratelů hmyzu. Sám jsem se zde v letech 2012 a 2013 zabýval zoologickým průzkumem obratlovců i bezobratlých. Dosud tu bylo zjištěno přes 1000 druhů živočichů, z toho 70 druhů ptáků. Roste zde více než 150 druhů vyšších rostlin a asi 100 druhů vyšších hub. Byl tu prokázán výskyt 56 zvláště chráněných druhů živočichů, 12 zvláště chráněných druhů rostlin, 30 druhů živočichů i rostlin z červeného seznamu a přes 11 druhů hub. Žije zde nejbohatší česká populace celoevropsky přísně chráněného modráška černoskvrného, prioritního druhu v rámci sítě Natura 2000, území je jedinou známou lokalitou střevlíka *Cymindis macularis* v Čechách, vyskytují se zde dva kriticky ohrožené druhy koryšů – listonoh letní a žábronožka letní. Pozoruhodný je výskyt silně ohrožené orchideje vstavače kukačky. Kromě lelka a skřivana lesního zde hnízdí sluka lesní, bramborníček hnědý, strnad luční či ůhýk obecný, kteří z naší krajiny postupně mizí nebo místy již zcela vymizeli. V souvislosti s globálním oteplováním zde naopak z jihu přibyla kobylka křídlatá a od roku 2013 také vlk obecný.

Z ochrannářského hlediska jsou zde nejcennější bezlesé plochy, které ale po odchodu armády spontánně zarůstají náletem borovice a břízy, louky pak invazní třtinou křovištní a janovcem metlatým. Důsledkem je vytrácející se xerothermní (suchomilný a teplomilný) charakter lokality a ubývání teplomilných druhů. Pravděpodobně vlivem sukcese (zarůstání) došlo k zániku modráška komonického, vstavače vojenského a vymizení koroptví polních. Aby se dalšímu nežádoucímu zarůstání zamezilo, bylo v roce 2012 ZO ČSOP JARO Jaroměř zahájeno sekání travních porostů a klučení stromových náletů.

Neštěstí Vrchbelské střelnice spočívá v tom, že podnikatelská sféra podporovaná některými zastupiteli v Bělé pod Bezdězem se snaží území využít pro zástavbu. V roce 2012 zde byla zahájena výstavba zábavního parku, jež proběhla regulérně v tom, že část území (ještě před vznikem PO Českolipsko) byla pro tuto výstavbu zablokována ve schváleném územním plánu Bělé. Neregulérní byla v tom, že v části území (mimo územní plán) byla připuštěna výstavba sáňkařských kopců, které byly jen záminkou pro skládku popílku z elektrárny v Mladé Boleslavi patřící firmě Ško-Energo. Výstavba proběhla bez dostatečného průzkumu, a tak za oběť padla řada zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů. Výstavba areálu vedla k zániku hnízdního výskytu bramborníčka černohlavého a pěnice vlašské, zanikla lokalita koniklece lučního českého, došlo k razantnímu úbytku vratičky měsíční a dalších druhů.

Tento tlak pokračuje i v současné době. Začátkem roku 2017 podnikatelé Roman Svoboda a Jan Plachý zpracovali projekt na vybudování všesportovního areálu spojeného s bydlením, který chtějí umístit na území bývalé střelnice Vrchbělá. Projekt předpokládá výstavbu 210 rodinných domů, domu pro seniory, mateřské školy, fotbalového hřiště, rybníků či in-line dráhy (tedy de facto zcela nové vesnice), ale především obrovského golfového hřiště. Plánovaná výstavba by pro lokalitu znamenala úplnou devastaci a nenahraditelnou ztrátu území biologicky cenného v kontextu celé ČR.

Do čela boje proti zástavbě se postavila předsedkyně ČSOP Klenice v Mladé Boleslavi Milada Vrbová iniciací otevřeného dopisu nevládních organizací, vědců, akademiků a dalších přírodovědců a osobností k záměru likvidace přírodovědně unikátního území v bývalém VVP

Hořec křížatý zařazený mezi silně ohrožené druhy roste na Vrchbělě v několika desítkách exemplářů

Foto: Denisa Milkešová (naturephoto.statek.org)

Skřivan lesní hnízdí na Vrchbělě pravidelně v počtu několika párů

Foto: Přemysl Vaněk

Ralsko. V průběhu roku proběhlo několik jednání – nejprve s několika zastupiteli Bělé pod Bezdězem v Mladé Boleslavi, posléze dvě besedy přímo v Bělé, ve kterých podnikatelé představili svůj záměr. Občané Bělé měli možnost na webových stránkách města hlasovat v podivné anketě, zda si záměr dovedou, či nedovedou představit. Na zasedání zastupitelstva Bělé 20. 9. 2017 navrhli odpůrci výstavby (nezávislí odborníci a několik ochrannářských nevládních organizací včetně ČSO) reprezentovaní Davidem Čípem jiné využití území, od jeho občasného pronájmu k natáčení válečných filmů po zavedení velkoplošné pastvy. Podařilo se tak zabránit akutnímu nebezpečí prodeje území patřícího obci Bělé. Událost byla rozsáhle medializována, byla publikována řada novinových článků, natočena reportáž promítaná v České televizi v pořadu „Nedej se“. Kauza ovšem není dosud uzavřena, podnikatelé by nyní měli nechat zpracovat biologické hodnocení, jež by diskusi posunulo do věcné roviny. Konečné slovo v této záležitosti by měla mít Správa CHKO Kokořínsko – Máchův kraj, až oba podnikatelé předloží svůj záměr k posouzení.

Miroslav Honců | je tajemníkem Severočeské pobočky ČSO, vedoucím patronátní skupiny pro ptačí oblast Českolipsko – Dokeské pískovce a mokřady, u jejíhož zrodu stál, a strážcem ochrany přírody Libereckého kraje. Dlouhodobě působil jako přírodovědec Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě, kde založil přírodovědné sbírky.

O čečetskách a ptačím bloudění

Loňský podzim a letošní zima se ve střední a západní Evropě nesly ve znamení čečetek. Tito drobní pěnkavovití ptáci jsou proslulí svou tělesnou proměnlivostí i kočovním způsobem života. Faunistická komise ČSO zatím rozlišuje tři druhy čečetek. Nejsevernější oblasti pásma křovinné tundry obývá nejsvětlejší zbarvená a největší čečetka bělavá (*Acanthis hornemannii*), v pásmu tajgy je rozšířena o něco živěji zbarvená a o trochu menší čečetka zimní (*Acanthis flammea*) a ve střední a západní Evropě včetně České republiky hnízdí nejmenší, do hněda zbarvená čečetka tmavá (*Acanthis cabaret*).

Je ale nutno přiznat, že toto zařazování čečetek do tří oddělených druhů je v současnosti již překonané, genomicky jde jen o jeden druh a rozdíly ve velikosti a zbarvení jsou způsobeny pouze klinální variabilitou. Současný trend je proto klasifikovat tři bývalé druhy čečetek pouze jako poddruhy čečety zimní, jak to najdeme v taxonomickém systému BirdLife/ HBW (datazone.birdlife.org/species/taxonomy), zatímco druhý v současnosti používaný systém IOC (worldbirdnames.org), který přijala např. i Faunistická komise ČSO, zatím stále rozeznává tři samostatné druhy. Ať tak či onak, na našem území se v hnízdní době setkáváme pouze s typickou čečetkou tmavou, která hnízdí ve volných koloniích zejména v porostech zakrslých jehličnanů v subalpinském pásmu a na rašeliništích, ale lokálně se vyskytuje i v podhůří a v nížinách.

Na podzim a v zimě u nás není vzácností pozorovat i čečety zimní, které k nám pravidelně přilétají ze severní Evropy. Nejsvětlejší čečetka bělavá, ze které přímo číší severský chlad, se u nás vyskytuje pouze výjimečně. Šance na její pozorování vzrůstá v letech, kdy se dávají do pohybu i vzdálenější severovýchodní populace čečetek. Přesný důvod nepravidelných podzimních invazí severských čečetek není znám, pravděpodobně jde o kombinaci nedostatku potravy v severních zeměpisných šířkách a změn tlaku vzduchu v atmosféře. Za silnou vlnu tahu sibiřských a středoasijských ptačích druhů do Evropy může nejspíše podzimní tlaková výše nad severozápadním Ruskem.

Na podzim roku 2017 došlo k nejmasovější invazi severských čečetek do střední Evropy za posledních nejméně dvacet let. Například na litevské ornitologické stanici Ventés Ragas byl od října do prosince odchycen

rekordní počet 158 čečetek bělavých, zatímco v předešlých letech se zde nepravidelně kroužkovali pouze jednotliví ptáci. V České republice byla hlášena hejna desítek až stovek čečetek zimních a tmavých z celého území včetně nížin, kde se čečety za normální situace vyskytují poměrně vzácně a v mnohem menších počtech. Často neobvykle velké tělesné rozměry odchycených a kroužkovaných ptáků naznačují, že tuto zimu nás navštívily populace čečetek z dalekého severovýchodu. Od listopadu 2017 do konce února 2018 byl na našem území spolehlivě doložen výskyt čečetek bělavých na nejméně deseti místech. Není bez zajímavosti, že Faunistická komise ČSO eviduje v předchozích třiceti letech pouze dva spolehlivé záznamy tohoto (pod)druhu: jeden samec byl kroužkován Martinou Hanzlíkovou v listopadu 2011 u Nového Města u Mikulova na Teplicku a hejnků 15 jedinců pozoroval 9. ledna 1989 František Štáncel ve Výprachticích na Ústeckoorlicku. Celkem bylo u nás od října 2017 do konce března 2018 okroužkováno téměř 6 tisíc čečetek (min. 5682 ex.). Pro srovnání – v letech 2012–2016 to bylo 500–700 ptáků ročně.

Zahraniční výsledky kroužkování čečetek již přinesly dostatek důkazů o tom, že podzimní a zimní čečety mohou pocházet z opravdu velké vzdálenosti. Rekordmankou je čečetka zimní kroužkovaná v Michiganu na severu USA a kontrolovaná na Sibiři u Ochotského moře ve vzdálenosti 10 200 km od místa kroužkování. A již sedm čečetek zimních kontrolovaných nebo kroužkovaných v západní Evropě bylo zastíženo v kroužkovací stanici Heilongjiang v severovýchodní Číně. Například čečetka kroužkovaná jako dospělá samice v Heilongjiangu v listopadu 2004 byla odečtena o rok později v Meijendel v Nizozemsku, 7115 km od místa kroužkování. A naopak čečetka zimní kroužkovaná v belgickém Ghlinu v prosinci 1996 byla kontrolována po dvou letech v 7300 km vzdáleném Heilongjiangu. Toto spojení bylo potvrzeno i v letošní zimě. V dánském Skagenu byla na Štědrý den kontrolována čečetka s čínským kroužkem, který dostala v Heilongjiangu v listopadu 2016.

Je obdivuhodné, že ani ne patnáctigramové čečety jsou schopné přelétat podélně téměř celou Eurasii i Severní Ameriku. S přibývajícími hlášeními je zřejmé, že migrace mezi západní Evropou a severovýchodní Čínou není náhodná. Pokud bude počet kroužkovacích stanovišť a kroužkovatelů v Číně narůstat, bude jen otázkou času, kdy se dočkají nějakého čínského kroužkovance či zpětného hlášení i naši kroužkovatelé.

Další zajímavostí je, že čečety zimní v severovýchodní Číně nehnízdí. Heilongjiang, stejně jako

Čečety zimní

Foto: Radek Lučan

Nejvzácnější ze tří poddruhů na našem území je ččetka bělavá

Foto: Ondřej Belfín

Strnad severní byl u nás zastížen desetkrát, v červnu 2017 v Jeseníkách to ale bylo vůbec poprvé během hnízdní doby

Foto: Ondřej Boháč

Srovnání ččetky tmavé (vlevo) a ččetky zimní (vpravo); podle posledních molekulárních výzkumů se jedná o dva poddruhy jediného druhu – ččetky zimní

Foto: Andreas Trepte, CC BY-SA 4.0

Strnad malinký hnízdí v sibiřské tajze a zimuje v jihovýchodní Asii, výjimečně se však zatoulá i na naše území, kde byl zastížen celkem pětkrát

západní Evropa, slouží ččetkám pouze jako zimoviště. Ččetkám je zřejmě tuláctví vrozené, při zhoršení životních podmínek pravděpodobně volně kočují v rámci celého areálu rozšíření a nemají problém přesunout hnízdiště nebo zimoviště i o tisíce kilometrů. Takovéto kočování potvrzují například údaje z Norska, kde velikost hnízdní populace ččetek bělavých meziročně běžně kolísá mezi 100 000 a 1 000 000 párů.

Většina tažných ptačích druhů nicméně není tak svobodná jako ččetky. Migrační trasy jsou často geneticky fixované, případně naučené od rodičů či starších zkušených jedinců. Komu selže navigace a sejde z prověřené cesty, zaplatí zpravidla za chybu svým životem. Přesto ale zbloudění (anglicky vagrancy; zatoulanec = vagrant) není u většiny tažných ptačích druhů zcela ojedinělé a může být paradoxně jakousi pojistkou dlouhodobého přežití tažného druhu.

Primární příčinou abnormálního směru tahu je nejčastěji mutace v genech ovlivňující navigaci. Pokud náhodou ptáci s geneticky fixovanou novou migrační cestou na zimovišti přežijí a úspěšně se vrátí na tradiční hnízdiště, mohou v genofondu lokální populace založit preferenci pro tah na nová zimoviště. Takový případ byl dokumentován například u našich pěníč černohlavých, které v posledních dvou desetiletích začaly zimovat mimo tradiční oblasti ve Středomoří i na Britských ostrovech.

Pravidelný, na určité území vázaný podzimní výskyt zatoulanců mimo obvyklé tahové cesty je v dnešní době nejčastěji vysvětlován teorií

zdlavlivého zbloudění (pseudo-vagrant theory). Ta předpokládá, že každoroční pozorování zatoulanců indikují vznik nové tahové cesty na zimoviště, které dosud nebylo objeveno.

Vznik nového zimoviště byl kromě našich pěníč černohlavých dobře popsán i u sibiřského strnada bělohlavého (*Emberiza leucocephalos*), který běžně zimuje v podhůří Himaláje a v severovýchodní Číně. Ve 20. století patřil tento strnad v západním Palearktu mezi nejvzácnější ptačí zatoulance. Ale v 90. letech 20. století začalo podzimních záletů do Evropy přibývat a kolem roku 2000 byla objevena malá zimující populace strnadů bělohlavých v Izraeli a v Itálii. V posledních letech jsou tito strnadi v zimě pravidelně pozorováni i v zemích Beneluxu a na pobřeží Spojeného království. Kanárské ostrovy se pro změnu v nedávné době staly pravidelným zimovištěm malé počtu sibiřských budničků pruhohlavých (*Phylloscopus inornatus*) a strnadů malinkých (*Emberiza pusilla*). Oba druhy přitom dříve zimovaly pouze v jihovýchodní Asii.

Praví zatoulanci ze severu se nevyhýbají ani České republice. V roce 2016 byl u nás například poprvé spolehlivě doložen výskyt severského strnada rolního (*Emberiza rustica*), kterého v říjnu pozoroval Denis Matthey na své zahradě ve středních Čechách. A jednou z největších ptačích hvězd zimy 2016/2017 se stal strnad malinký, kterého objevil Ondřej Boháč v prosinci u Citova na Přerovsku. Tento pták zde byl později pravidelně přikrmován a zdržoval se na lokalitě nejméně do 25. února.

Poslední unikátní záznam se týká zpívajícího samce strnada severního (*Calcarius lapponicus*) ve svatebním šatě, kterého našel Ondřej Belfín loni v červnu ve vhodném hnízdním biotopu v Jeseníkách. Faunistická komise ČSO z našeho území eviduje doposud deset pozorování strnadů severních, toto je ale první případ zastížení zbloudilého strnada severního v hnízdní době.

Výše zmíněné příklady potvrzují, že je v ptačím světě stále co objevovat. Pro hlubší porozumění pozorovaných jevů je potřebné veškerá zajímavá pozorování spolehlivě určených ptáků vkládat do Faunistické databáze České společnosti ornitologické na birds.cz/avif, která nabízí i režim utajení pozorování, vhodný pro druhy nebo lokality, které by mohly být poškozeny nadměrnou návštěvností pozorovatelů. Každý jednotlivý záznam může představovat důležitý kamínek do mozaiky, která nám pomůže porozumět faktorům, jež ovlivňují stav populací tažných druhů ptáků.

Libor Paus | pracuje jako zoolog Regionálního muzea Mělník. Jeho odborným zájmem je hnízdní biologie a ekologie skřivanovitých pěvců. Věnuje se monitoringu a ochraně mizejících chocholoušů obecných. Dobrovolně spolupracuje na řadě mapovacích, monitorovacích i popularizačních projektů ČSO. Je šéfredaktorem časopisu Panurus Východočeské pobočky ČSO.

Zimování hejna husic nilských u Labe na Podřipsku

Foto: Stanislav Chvapil

Část neobvykle velkého hejna husic nilských společně s husicí rezavou u obce Račice

Neobvykle velké hejno husic nilských (*Alopochen aegyptiaca*) se zdržovalo od listopadu 2017 do března 2018 na levém břehu Labe u obce Račice (okres Litoměřice) nad jezem. Ptáci se většinou pásli na travnatých loukách u řeky nebo na zeleném osení polních ozimů, byli velmi plaší a nedovolili pozorovatelům přiblížit se na kratší vzdálenost. V listopadu a prosinci zde bylo zastíženo až 48 jedinců, v lednu kolísal počet husic mezi 24 a 50 jedinců. Tak velké hejno husic nilských u nás nebylo ještě nikdy zaznamenáno. Někdy byly husice pozorovány společně s husou tundrovou (*Anser serrirostris*) a pravidelně s jednou husicí rezavou (*Tadorna ferruginea*). V únoru a březnu pak počet zimujících husic postupně klesal až do 22. března, kdy tu zbylo 6 jedinců. Ještě 6. dubna se pak poslední pár pásil na levém břehu Labe nad račickým jezem.

Některé husice nilské se v oblasti pravděpodobně zdržují i v hnízdní době, jak dokládá pozorování páru vodícího osm mláďat v srpnu 2017 v okolí zatopených šterkopískoven Cemex u obce Dobříň nedaleko Roudnice nad Labem.

☛ Stanislav Chvapil

Celopálavské sčítání zedníčků skalních – nový projekt občanské vědy?

Zedníček skalní (*Tichodroma muraria*) je pravidelným ptáčím hostem Pálavy s výskytem od listopadu do března. Až do roku 2002 převažovala v době zimování pozorování jednoho jedince. Zastíženi více zedníčků najednou spadalo až na jednu výjimku na období tahu¹.

Z období jarního tahu pochází i dosavadní nejvyšší prokázaný počet tří zedníčků².

Letošní zimní sčítání

V návaznosti na rostoucí počet pozorování několika jedinců i v době zimování se začaly objevovat první snahy o koordinované sčítání na více lokalitách. Tato sčítání se však omezovala jen na nejznámější lokality výskytu zedníčka – Děvín a Široťčí hrádek. U většiny záznamů ve faunistické databázi birds.cz není zaznamenán přesný čas pozorování, proto nelze vyloučit duplicitu a dobrat se tak skutečného počtu jedinců.

Proto jsme se rozhodli uspořádat celopálavské sčítání zedníčků, které by v daný čas pokrylo nejen všechna dosud známá místa výskytu, ale i místa dalšího možného výskytu zedníčka. Vytipovali jsme celkem 28 lokalit a vybrali jsme tři termíny zachycující jak období zimování, tak vrchol jarního tahu (29. 12., 27. 1. a 10. 3.). Vzhledem k nepříznivému počasí při lednovém termínu proběhlo 8. 2. sčítání v užším okruhu lidí, při němž byly obsazeny jen lokality s prokázaným výskytem v předchozích termínech.

Celkem se sčítání zúčastnilo 56 osob nejen z řad pracovníků AOPK ČR, ale především z řad dobrovolníků z celé České republiky. Při všech termínech sčítání se podařilo prokazatelně sečíst dva jedince. Zjištění zedníčci se pohybovali nejen na známých lokalitách na Děvíně, ale přeletovali mezi Děvínem a Tabulovou. V lednu se dokonce podařilo prokázat jednoho ptáka na Děvíně, přičemž druhý se po celou dobu sčítání vyskytoval v okolí Mikulova.

Národní přírodní rezervace Děvín-Kotel-Soutěska tvoří součást chráněné krajinné oblasti Pálava

Foto: Vlastimil Sajfrt

Zedníčka skalního můžeme na našem území pozorovat výhradně v zimním období

Foto: Jiří Liščák (jiriliscek.cz)

A co dál?

Uplynulý ročník celopálavského sčítání ukázal, že zvolená metodika je vhodná a s drobnými úpravami použitelná i do budoucna. Proto bychom ve sčítání rádi pokračovali i v dalších letech. Úspěch sčítání však záleží na dostatečném počtu dobrovolníků, proto je naším úkolem do

budoucnosti rozšířit kolektiv „zedníkářů“ o další členy. A naše plány do ročníku 2018/2019? Kromě zedníčka se chceme zaměřit i na sokola stěhovavého (zejména v březnovém termínu) a rozšířit sčítání i do období podzimního tahu.

☛ Vlastimil Sajfrt, AOPK ČR – Správa CHKO Pálava

¹ Chytil J. 2003: Zpravodaj Jihomoravské pobočky ČSO 21
² Šťastný K. a Hudec K. (eds.) 2011: Fauna ČR. Ptáci 3/II, Academia, Praha

Nové siluety na obloze

Foto: archiv Ptačího světa

Dron, UAV, koptéra... Naskakuje vám husí kůže jen při spatření těchto slov? Zastáváte názor, že létání s dronem je nebezpečná, životy lidí, majetek i přírodu ohrožující a soukromí narušující zábava? Na život s nepilotovanými létajícími prostředky (UAV – Unmanned Aerial Vehicle) si budeme muset zvyknout stejně, jako jsme si zvykli na ostatní všudypřítomnou elektroniku; po počátečním boomu se však trh a situace na něm začíná i díky nové legislativě měnit. Všudypřítomné drony rozhodně nebudou, alespoň ne ty větší a velké. Chystaná opatření nařizují povinnou registraci i pro amatérské používání dronů nad 250 g letové hmotnosti a absolvování základního testu z oblasti legislativy, ovládání a létání s drony. S tímto opatřením se nedá než souhlasit, ale v oblasti komerčního využití dronů zákonodárci pod tlakem obav veřejnosti, živěné senzacechtivými médii, kdy i nevýznamným incidentům je věnována široká publicita, bohužel vytvářejí legislativu, která takovému využití dronů příliš nepřeje.

Chomoutovské jezera u Olomouce je dnes jednou z nejzajímavějších ornitologických lokalit na střední Moravě

Drony a ochrana přírody

Drony se dnes využívají v tzv. precizním zemědělství, založeném na detailní znalosti stavu vegetace. Odtud je již jen krůček k využití v ochraně přírody, a to hlavně díky monitorovacím schopnostem těchto zařízení. Záleží pouze na tom, jakým typem senzorů bude dron vybaven – zda stačí vizuální monitoring pomocí zabudované nebo podvěšené kamery, nebo je potřeba i infračervené či multispektrální snímkování. V nepřehledném a obtížně průchodném nebo jinak nepřístupném terénu jsou výhody dronů k nezaplacení, zjištění míry zaplavení či podmáčení, kalamit, napadení škůdci nebo stavu biotopů obecně se stává otázkou minut. Tzv. blízká fotogrammetrie umožňuje identifikovat nenápadné migrační trasy nebo podle použité kamery i jednotlivé květy rostlin. Rozlišení takto vzniklé ortofotomapy může být v rádech mm/pixel, tedy velmi detailní.

Průkopníky ve využívání dronů v ochraně přírody (hlavně konstrukcí s pevným křídlem, které mají mnohem delší výdrž ve vzduchu než koptéry, tedy čisté vrtulové stroje) jsou správy národních parků v Africe a Asii, které je používají například při kontrole stavu

nelegálního odlesňování, pozorování a sčítání populací zvířat nebo 3D modelování terénu. Ve spojení s infračervenou kamerou je možné dobře sledovat požáry nebo pytláky. Po vybavení rádiovým přijímačem je zase snadné dohledat polohu zvířete vybaveného rádiovým obojkem. Na Sumatře už dnes drony pomáhají hledat stromová hnízda orangutanů, v Brazílii zase vzácné říční delfíny.

Využití v ornitologii

Drony je možné použít kdekoli, kde je užitečný pohled z výšky. Zajímavým nápadem na využití je sběr dat z fotopastí. Dron přeletí nad zájmovým územím – typicky pralesem – a data z fotopastí se přes wifi stáhnou do jeho paměti. Testuje se i pořízení nahrávek ptačích hlasů z jinak nepřístupných míst pomocí mikrofonu a záznamníku, které se spustí z dronu. Zatím se drony používají například při sledování stavu kolonií mořských ptáků na nepřístupných útesech.

V našich podmínkách by asi nejběžnějším využitím mohlo být sčítání ptáků a kontroly biotopů. Samozřejmě záleží na prostředí, sčítat ptactvo na vodní hladině je o mnoho snazší než na zarostlém mokřadu. Zjišťovat

Koptéra Phantom 4 Pro

Foto: archiv Ptačího světa

lze i obsazenost hnízda nebo počet mláďat, ale rozhodně jen ze závažných důvodů, za použití kvalitní techniky a pouze za účasti odborníků, kteří mají s daným druhem dlouhodobé zkušenosti a příslušná povolení (výjimka ze zákona o ochraně přírody a krajiny).

Pro používání dronů kromě platné legislativy musí platit podobná etická pravidla jako pro fotografování v přírodě, vždyť dron je v principu létající fotoaparát. Bohužel hlučný fotoaparát; dron zní jako roj rozrušených sršňů. Kupodivu víc děsí savce než opeřence. Zatímco plachá volavka dovolí přiblížení na 15 m i blíže, slon africký při 30 metrech zvedá

Dronem lze dobře pozorovat obsazenost kolonií jako v případě racků chechtavých na Chomoutovském jezeře, vždy ale s příslušným povolením a zkušenostmi

Africké národní parky využívají drony například ke kontrole nelegálního odlesňování; Botswana, zachyceno dronem Mavic Air

chobot a mizí v buši. Zvuk motorů dronu se údajně podobá roji afrických včel, před kterými má slon velký respekt. Menší býložravci jsou na tom ještě hůře a i náš srnec obecný na dron reaguje docela panicky. Nejméně se dronů bojí šelmy, ty spíš uvažují, zda by ten divný čmelák nebyl k snědku.

Pro ptáky je dron něco nového, něco, co nevypadá a ani se nechová jako predátor. V zahraniční proto probíhají výzkumy v oblasti využití dronů pro ornitologii, zkoumá se

například úniková reakce ptáků na různé tvary strojů¹ nebo optimální výška přeletů bez pozorovatelné reakce² a podobně.

Něco málo k technice

V současné době je na trhu rozsáhlá paleta strojů od hobby po profi úroveň použití, limitující je obvykle jen cena systému.

1 McEvoy J. F. a kol. 2016: *PeerJ* 4:e1831
2 Vas E. a kol. 2015: *Biological Letters* 11

Hmotnost, typ systému a kapacita baterií je to, co určuje délku letu. Čím menší stroj, tím obvykle kratší délka letu, protože menší baterie mají menší kapacitu. Stroje ve vzduchu vydrží 15 až 20 minut s 20% rezervou na bezpečný návrat. To na inspekci menší lokality obvykle stačí, na delší mapování je nutno vyměnit baterie, ale se 3–4 kusy a autonabíječkou můžeme létat celé odpoledne. Při sledování rozsáhlejšího území již koptéry nestačí a je nutno použít UAV na bázi pevného křídla.

Dalším kritickým místem je použitý fotoaparát a jeho rozlišovací schopnost. Pro naše účely, kdy chceme co nejméně rušit, ale ještě být schopni determinace, musí být optika i snímač kvalitní. Dnes běžně dostupné koptéry od společnosti DJI ve střední cenové úrovni (20–40 tisíc Kč) disponují dostatečným rozlišením kamery, kvalitním tříosým stabilizátorem a interní inteligencí pro automatickou inspekci lokality.

Pozor na vítr. Drony ho snesou jen do rychlosti 30–40 km/hod a létat v mlze nebo dešti je cesta, jak o běžný dron rychle přijít. Navíc vítr výrazně ovlivňuje spotřebu elektrické energie, a pokud se dron vrací proti větru, nemusí mu kapacita baterie pro bezpečný návrat stačit.

Čím lepší máme záznamové zařízení, tím lepší výsledek dostaneme a také tím méně rušíme díky možné větší výšce letu. Vícevtulové platformy (hexa- či oktokopty) unesou již zrcadlovky, ale ceny kompletů se pohybují v šesticiferných číslech a jejich využití je přitom sporné. Délka letu nebývá nejdelší – do 20 minut. Na rozlehlé lokality se hodí drony pro zemědělství, které jsou obvykle postavené

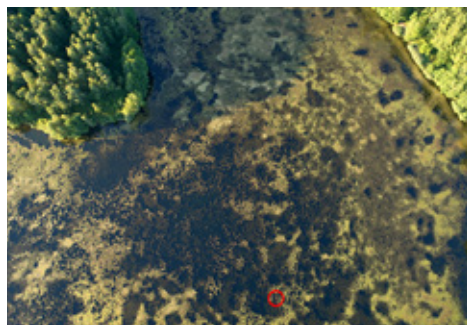

Foto: archiv Ptáčího světa

Hnízdo potápek roháčů zachycené koptérou Phantom 4 Pro ze vzdálenosti 200 m, 35 m a 12 m

na konstrukci s pevným křídlem a ve vzduchu vydrží i hodinu. Jejich cena je opět šesticiferná.

Co na to legislativa

Legislativa v oblasti létání s drony se stále vyvíjí. V ČR má letecké předpisy na starosti Úřad pro civilní letectví. Provoz bezpilotních prostředků určuje letecký předpis L2 – Pravidla létání v Doplnku X, který na šesti stranách poměrně přesně definuje základní požadavky na provoz UAV.

Pro naše potřeby – **rekreační užití** (!)³ – stačí vědět, že pokud dron váží do 7 kg, měl by být vybaven tzv. failsafe systémem, tedy automatikou, která vrátí dron na místo startu v případě výpadku signálu. Pro drony do 7 kg platí, že minimální vzdálenost od osob a staveb musí být bezpečná, ale doporučuje se dodržovat pravidlo, které se dobře pamatuje podle číslic 50, 100 a 150. Tedy že při startu nesmí být nikdo kromě pilota a zúčastněných osob blíže než 50 m, při letu se stroj nesmí k lidem a stavbám přiblížit na méně než 100 metrů a musí létat nejméně 150 metrů od hustě zastavěných ploch (jde o horizontální vzdálenosti). Smí létat jen do výšky 300 m a pouze za světla. Dalším pravidlem je vyhýbat se letištím, nelétat nad lidmi a hustě osídleným prostorem a nelétat v národních parcích, nebo jen s povolením.

3 Pozor! V případě výzkumné činnosti nebo prací „pro vlastní potřebu“ – tedy pro výkon své podnikatelské činnosti – platí mnohem přísnější pravidla.

Mládka motáka pochopa na hníždě vyfotografovaná dronem ze vzdálenosti 20 m

Foto: archiv Ptáčího světa

Příklad kontroly biotopu

Přehled výšky letu a velikosti vyfotografovaného objektu o délce 40–50 cm (potápka roháč) na obrazovce. Provedeno měření a použita nelineární regrese – mocninná. Monitor EIZO CS270, fotoaparát snímač 20 MPix, ohnisko 24 mm, FOV 84°, koptéra Phantom 4 Pro.

výška letu (m)	velikost objektu na obrazovce (mm)
200	2
100	3
50	7
20	15
15	19
10	28
5	45

Výška letu 300 m až 100 m – ideální na celkový přehled. Zjistíme stav lokality, zarůstání vegetací, výšku vodní hladiny, zamokření, polomy, usychající vegetaci. Ptáci jsou vidět jen jako tečky.

Výška letu 100 m až 75 m – již lze počítat ptáky

Výška letu 75 m až 30 m – lze se pokusit i o determinaci druhu. Pozor, pohled je veden z nadhledu, spousta rozlišovacích znaků není vidět. Lze zjistit obsazenost hnízd.

Výška letu 30 m až 10 m – určení druhu je již poměrně pravděpodobné. Lze zjistit počet mláďat na hníždě.

Tím nejdůležitějším pravidlem je používat selský rozum.

Předpisy pro létání s drony:
www.droneweb.cz

Využití dronů v ochraně přírody:
conservationdrones.org

Drony lze při citlivém a odborném používání využít jako užitečný nástroj k zjištění stavu lokality. Odbornost lze získat jedině používáním a nabýváním zkušeností. Z několika zahraničních studií a z mých opatrných zjištění to s reakcemi ptáků na drony není zas tak

žhavé. Drony jsou pro ně něco nového, nemají siluetu dravce a nevypadají nebezpečně a alespoň vodní ptáci jsou k nim hodně tolerantní. Přeletová výška okolo 30 m je obvykle zcela bez reakce. Samozřejmě se najdou výjimky, určité nejcitlivější jsou dravci. Celá problematika si zaslouží podrobnější studium, ale bylo by škoda o výhody využití dronů přijít. Co myslíte, že je víc stresující – fyzická kontrola hnízd, nebo sekundový přelet dronu ve výšce 25 m?

Martin Mecnarowski | je zkušený fotograf přírody. Je držitelem licence k provozování leteckých prací bezpilotními letadly.

Canon EOS 100D
Ohnisková vzdálenost: 600,00 mm
Expozice: 1/1000 s; f/8; ISO 800

Jespák písečný (*Calidris alba*)

Čejka trnitá (*Vanellus spinosus*)

Canon EOS 7D Mark II
Ohnisková vzdálenost: 600,00 mm
Expozice: 1/1250 s; f/7,1; ISO 1000

Sýkořice vousatá (*Panurus biarmicus*)

Canon EOS 7D Mark II
Ohnisková vzdálenost: 600,00 mm
Expozice: 1/1250 s; f/8; ISO 1000

Konipas bílý (*Motacilla alba*)

Ptáci mě začali fascinovat, když jsem poprvé v sedmi letech viděl z okna žlunu. Od té doby jsem upřeně sledoval krmítko na okně obývacího pokoje i několik hodin denně. Největší radost jsem měl vždy z návštěvy půvabného krahujce. S pubertou se však můj zájem na nějakou dobu odporoučel a nahradila ho neutuchající chuť stát se rockovým kytaristou.

Zpět jsem se k ptákům dostal v době, kdy jsem se definitivně rozhodl, že bych rád po gymnáziu studoval přírodovědeckou fakultu. Od té doby jsem si začal přírodu znovu více všimnout a přirozeně jsem sklouzl ke svému téměř zapomenutému koníčku.

V současnosti se snažím ukazovat přírodu, a ptáky především, veřejnosti – vedu ornitologický kroužek a pořádám nebo se spolupodílím na pořádání ornitologických vycházek na území Prahy. K této snaze o osvětu veřejnosti řadím i fotografii. Myslím si, že dobrá fotka živočicha dokáže i laika zaujmout natolik, že se začne o přírodu zajímat. Ve fotografii se snažím co nejvíce pracovat s pozadím a ukázat, v jakém prostředí ptáci žijí.

Canon EOS 7D Mark II
Ohnisková vzdálenost: 600,00 mm
Expozice: 1/500 s; f/8; ISO 400

Krutihlavový hlavolam aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Milé děti,
tentokrát jsem se rozhodl, že vás poprosím o pomoc. Prozradte mi, co to znamená, když někdo z vás lidí má ... (1. tajenka) a ... (2. tajenka). Vždyť to nemá hlavu ani patu! Co to znamená?

Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

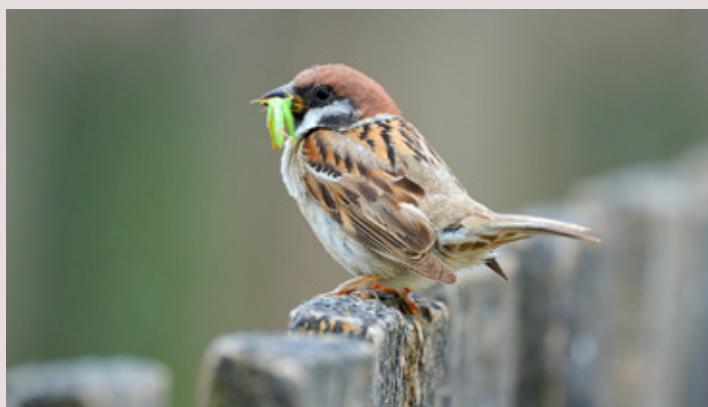

Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Vrabec polní a vrabec domácí. Jsou příbuzní a na jejich vzhledu je to patrné. Jako dobří ornitologové je jistě rozeznáte raz dva. Už vás slyším, jak mi jeden přes druhého hlásíte:

Tak za prvé: Jeden je **h**nedle tak velký jako druhý, ale přeci jen trochu menší, a druhý je trochu **v**ětší. Za druhé: Jeden má hlavu **k**rásně šedou a druhý **h**nědou. Za třetí: Samička jednoho z nich se od samečka liší, ale u druhého jsou oba stejní. Za čtvrté: Jeden má raději okraje vesnic a měst, kde je to blíž k polím a remízům, zatímco druhému se více **l**íbí mezi lidmi, na vesnických dvorcích a v městských zákoutích. Za páté: Jeden tráví zimu raději na dvorku se slepicemi a dává pozor na kočky, druhý se klidně toulá ve společnosti strnadů a stehlíků. A konečně oba byli z Evropy a Asie zavlečeni lidmi i na jiné světadíly. Zatímco jeden se moc nerozšířil, druhý postupně osídlil všechny světadíly kromě Antarktidy.

Přesně tak to chodí ve vrabčím hejnu: čimčará a štilipe jeden přes druhého. A jednomu se pak z toho hlava div nerozskočí. To je pak potřeba všechno rozmotat. Zvýrazněná písmenka přepište ve správném pořadí do políček pod toho z vrabců, o kom je ve větě řeč. Buď pod obrázek vrabce polního, nebo pod obrázek vrabce domácího. A budete mít **první tajenku**.

Druhou tajenku získáte, když znáte stopy. Proskočte se bludištěm po vrabčích stopách a tajenku čtete postupně skok po skoku. Potom se projděte s koroptví, strakou a vránou a nakonec vezměte do zaječích a doběhněte do cíle s posledními písmeny.

Ch	r	v	a
m	o	a	n
e	b	d	í
n	a	c	e
n	ó	k	s

Nezapomeňte mi, prosím, napsat to vysvětlení. Potřebuji vědět, zda mám varovat svého kamaráda vrabčáka, co hnízdí nedaleko našeho sadu. Dokud tomu nebudu rozumět, budu si dělat těžkou hlavu.

Váš Krůta

Připravila Vladka Sládečková

Polet' se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milé děti,
rozeznáte už bezpečně oba vrabce? Věřím, že ano. Nejspíš žijí i blízko vás. Barevně nenápadní, čimčaráni je však prozradí. Pátřejte po nich! Vytiskněte si mapku oblasti, kterou budete zkoumat, radši pro každý druh jednu, a každého vrabce, kterého uvidíte, si do ní zaznamenejte. Bedlivě pozorujte, co vrabec zrovna dělá. Jen poskakuje? Sbírá potravu? Čistí si peří? Nebo dokonce nosí potravu mláďatům? To vše můžete do mapy zanést pomocí vlastních zkratk a značek. Nezapomeňte pak mapu opatřit vysvětlivkami. Ale hlavně se soustřeďte na to, kde mají vrabci hnízdo. Je pravda, že vrabec domácí hnízdí spíše ve skvích domů, zatímco vrabec polní v dutinách stromů nebo v budkách? Přesvědčte se sami!

Své mapky mi pošlete do 10. července na adresu springalive@birdlife.cz.

Budu se na ně těšit!

Váš Krůta

Připravila Gabriela Dobrušská

Školy a neviditelná skla

Letošní – celkově již desátá – sezona projektu Jaro ožívá se nese ve znamení pro ptáky nebezpečných prosklených ploch. Toto téma jsme zvolili záměrně pro jeho závažnost. O skla se totiž na světě ročně zabije více než miliarda ptáků.

V místech, kde se na velké ploše vyjímá černá silueta dravce, si vždy uvědomím smutnou realitu – lidé vědí, že sklo je nebezpečné. Chtějí pomoci, ale nevědí, že jedna silueta nefunguje! Taková místa bohužel nejsou výjimkou, i když je stále více těch správně zabezpečených.

Učitelé hrají důležitou roli nejen ve vzdělávání, ale i ve vývoji vztahu dětí k okolnímu prostředí, tedy i k ptákům. Jsme proto moc rádi, že se školy aktivně zapojují nejen do zabezpečování prosklených zastávek, ale i školních oken a atrií. Abychom jim pomohli zařadit problematiku

ochrany synantropních ptáků do vyučování, připravili jsme výukový program „Je naše škola pro ptáky bezpečná?“. Je určen pro žáky prvního stupně a již jsme ho testovali v několika třídách.

V úvodu čekala na děti pohádka O neviditelném skle. Na pozadí příběhu rodinky modřinek se děti dozvěděly, že sklo může být pro ptáky nebezpečné. Při pohledu na stromy za oknem pak pochopily proč. Číhají na ptáky na školní zahradě nějaká nebezpečí? To se žáci vzápětí vydali zjistit. Všichni pracovali s chutí a prozkoumávali zahradu krok za krokem. Pokaždé něco našli, ať už nízko umístěné krmítko, nezakrytý sud s vodou, nebo právě nebezpečné okno zrcadlící okolní stromy.

A jak dopadlo testování? Dětem se program líbil a plnily ho s nadšením, a tak se na něj mohou ostatní školy těšit na našich webových stránkách, kde bude k dispozici ke stažení. Všem učitelům za testování moc děkujeme!

Gabriela Dobruška

Foto: Jiří Řehounek

Foto: Martina Hanzlíková

Zabezpečením budovy gymnázia před nárazy ptáků do okenních skel zvítězilo Gymnázium Soběslav v loňské soutěži projektů na ochranu životního prostředí Jihočeská ratolest

Při testování výukového programu „Je naše škola pro ptáky bezpečná?“ odhalovaly děti nebezpečí, která na ptáky v okolí školy čekají

ZABEZPEČTE SKLA!

MÁTE NA ZAHRADĚ TAKÉ MÍSTA NEBEZPEČNÁ PRO PTÁKY?

Zabezpečte je a zapojte se do soutěže!

Soutěž je vyhlášena pro školní kolektivy i jednotlivce do 18 let.

Pošlete nám alespoň tři fotky své realizace (před, po a ilustrační – viz www.springalive.net) spolu se slovním popisem, co, proč a jak jste udělali, na adresu dobruska@birdlife.cz do 10. června 2018.

Více informací včetně pravidel na stránkách JARO OŽÍVÁ

www.springalive.net

ŽALUZIE | ROLETY | MARKÝZY

Hybešova 6 | Brno

www.hakl.cz

Vyhlédnutého herce občas něco sežere

Rozhovor s Mariánem Polákem

Marián Polák (*1977) | Režisér, kameraman a producent, který se specializuje zejména na přírodopisné a vědecko-populární dokumentární filmy. Za dokument Živý obraz lepšího světa obdržel cenu FITES Trilobit nebo ceny na festivalech Ekofilm a Naturvision. Jako kameraman a producent připravil například s režisérem Janem Hoškem desetidílný seriál Příběhy zvědavých přírodovědců nebo koprodukční filmy Netopýři ve tmě či Svět podle termitů, za který obdrželi Velkou cenu na Life Sciences Film Festivalu. Marián je také dlouhodobým členem a spolupracovníkem ČSO. Spolu s Janem Hoškem pro ČSO připravili filmy Potřebujeme skřívaná? nebo Lidé, kteří pozorují ptáky a řadu kratších videospotů.

Naše příroda je pestrá jako málokde na světě. Krásu a dobrodružství máme na dosah ruky – stačí se jen dobře dívat! První celovečerní film o české přírodě ukazuje díky nejmodernějším technologiím fascinující dobrodružství zvířat a rostlin žijících kolem nás zcela zblízka. Seznámíme se s tetřevem tokajícím za úsvitu, se vzácnými sysly, s nimiž na louce laškovují děti, ledňáčkem prorážejícím při lovu střemhlav vodní hladinu, s lososy putujícími z českých řek do moře a zpátky nebo s užovkami v dramatickém zápase s rybí kořistí. Prožijeme vzrušující výpravu za muflony, bobry, modrajícími žabáky a desítkami dalších hrdinů. Některé z nich možná ani neznáme – divočina přitom začíná hned za našimi dveřmi!

Jak dlouho se tematice přírody věnujete a jaká k ní byla vaše cesta?

Od dětství jsme u nás na vesnici litali venku a sbírali motýly, kameny a pozorovali přírodu. Potom jsme začali vyrážet na vandry a hltali těch pár knih a filmů o přírodě, které v té době byly k dispozici. Už tehdy jsem věřil, že jednou natočím film o přírodě, a téma přírody mě tak zcela přirozeně provázelo i na FAMU od přijímacích až po ukončení školy. Stejně mě ale vždy zajímali i lidé, kteří v přírodě žijí nebo k ní mají silný vztah. Český přírodopisný film se stal před dvaceti lety i tématem mé diplomové práce a díky tomu jsem se seznámil se dvěma spolutvůrci *Planety Česko* – Janem Hoškem a Jiřím Petrem, kteří se jejich natáčením věnovali. S Honzou Hoškem jsme od té doby natočili celou řadu filmů, přičemž já většinou stojím za kamerou a produkuji a on režisuje. Důležité bylo i setkání s producentem Radimem Procházkou, který mne před lety oslovil pro projekt Živé srdce Evropy moderovaný Vladimírem Kořenem. To vše dohromady nám posloužilo jako cenná zkušenost a pestrá obhlídka, bez nichž bychom se do projektu filmu *Planeta Česko* nemohli v tak krátkém čase na realizaci nikdy pustit.

Krátce jsem si také odskočil od filmu k práci šéfredaktora magazínu *Příroda*, kde jsem při jeho rozjezdu editoval asi pět vydá-

ní. Skutečná příroda mi ale začala v kanceláři dost chybět, takže jsem zběhl zpátky k filmu.

Jak vás napadlo hledat divokost právě v české přírodě? A nemáte někdy roupy vydat se přece jen trochu dál za hranice?

To hledání divokosti a určité exotiky za našimi humny mě napadlo právě na cestách. Natácel jsem už celou řadu filmů o přírodě na spoustě nádherných míst naší planety – v Kamerunu, Kongu, Mosambiku, Etiopii, Tanzanii nebo třeba Francouzské Guyaně. A právě v těchto dalekých končinách mi došlo, že vše je jen úhel pohledu. Po několika týdnech práce v tropickém pralese se vždy začnu strašně těšit na ty naše kopečky a „obyčejná“ zvířata a připadá mi to vše nesmírně exotické.

Jaké momenty z filmu *Planeta Česko* považujete za nejzajímavější a nejdivočejší?

Těžko říct, osobně si myslím, že je jich tam více – záleží, jak na toto téma nahlížíte. Výskyty hnědohlavých dolů jsou vlastně takové malé polopouště, za modrajícími žábami přijel štáb až z Japonska a mohutná jarní migrace užovek podplamatých z pražské ZOO může na slabší povahy působit jako výjev z fantastické džungle. Podobné hemžení plazů jsem nikde jinde zatím neviděl.

Čím vás česká příroda fascinuje?

Asi tou velkou pestrostí na relativně malém území. A asi bych doplnil, že kromě české mě fascinuje i slovenská příroda, protože jsem strávil desítky nocí ve slovenských horách, což z paměti nevymažete. Z tohoto úhlu pohledu je to pak ještě pestřejší. A Česko je můj domov, takže cokoli má člověk rád, ho zkrátka fascinuje.

Inspiroval jste se při natáčení i nějakými zahraničními dokumenty, jste jejich divákem?

V posledních letech si už hodně vybírám a ty úplně klasické přírodopisné filmy s pouhým výčtem druhů mě nebaví. Inspirovají svým tématem a hlavně obrovským diváckým úspěchem pro mě byl holandský film *Nová divočina* (The New Wilderness, 2014) a samozřejmě sleduji skvělé filmy, které v rakouské společnosti ScienceVision točí spolukameraman našeho filmu Jiří Petr.

Jaké to je, natáčet dokument o přírodě?

Záleží, jestli točíte i o zvířatech, nebo jen krajinu a třeba kytky. Se zvířaty je to specifické, obzvlášť když vám nestačí statické „atlasové“ záběry, ale chcete vyprávět příběhy. Zvířata mají ve většině případů mnohem lepší sluch, zrak a zejména čich, než máme my. Vy je pak musíte buď nějak přelstít, nebo je přesvědčit o tom, že jim neublížíte a že mohou vaši přítomnost tolerovat. Pro film tohoto typu totiž potřebujete mít různé velikosti záběrů, zachytit zajímavé chování zvířat, světelnou atmosféru, a ještě to musí pasovat do příběhu.

V přírodě je krásně, ale někdy nám rozmary počasí i zvířat připraví docela krušné chvíle. Co nejhoršího jste musel v životě pro dobrý záběr vydržet?

Jejda, já si nechci stěžovat. Ono je to spíše určité privilegium, když člověk může dělat

takovou práci v přírodě, a já si toho patřičně vážím. Ale samozřejmě to je často frustrující, protože se většinou nedaří podle představ a při tom největším kalupu v přírodě, který je právě teď, toho člověk moc nenaspí a únava je veliká. Mně asi nejvíc vadí dlouhé sezení, protože mám nějaké zdravotní trable a ty právě dlouhé sezení dost zhoršuje. Takže třeba taková kombinace pěti hodin za volantem a pak 18 hodin sezení v krytu a ještě třeba přes noc je pro mě složitější. Pokud navíc zvíře nepřijde nebo ho propásnu a vracím se s prázdnou, pak není jednoduché udržet motivaci to dál podstupovat. Ale čas od času se něco povede a pak je to zase fajn.

Můžete popsat specifika natáčení *Planety Česko* z technického hlediska?

Chtěli jsme, aby film *Planeta Česko* působil skutečně moderně a vyprávěl příběh. Nároky na techniku, čas, trpělivost, znalosti, odborné rady a řešerše byly proto opravdu veliké. Při natáčení jsme najezdili desítky tisíc kilometrů autem, vlakem nebo na kole a použili celkem asi patnáct různých kamer a fotoaparátů. Technika přitom váží desítky kilogramů, hloubka ostrosti je při užití dlouhých teleobjektivů minimální a vy nevíte, kam se zvíře pohne v příštím okamžiku. Naši herci zkrátka nechodí po značkách jako v hraném filmu. Do toho hraje velkou roli počasí, protože třeba celou zimu skoro nesněží a pak najednou napadne v květnu a aktivita zvířat je tím extrémně rozkolísaná. Zvířata mají navíc i své přirozené nepřátele včetně člověka, takže se mnohdy stane, že vyhlédnutého herce něco zkrátka sežere. Na místa výskytu zvířat se musíte několikrát vracet, čekání na správný záběr trvá i několik dní. S tím vším se musí počítat, je to zkrátka dobrodružství. A každý vydařený záběr přijímám s velkou pokorou a respektem.

Ve filmu „hraje“ celkem 38 druhů zvířat. Máte mezi nimi nějaké své oblíbence?

Osobně nejradši točím ptáky. Jsou to zkrátka vizuálně zajímavá zvířata s krásnými hlasovými projevy, jsou aktivní převážně za světla a v době hnízdění se zdržují na stálých místech. Není náhoda, že se ornitologii nebo pozorování ptáků, tzv. birdwatchingu, věnuje na světě tolik lidí.

Je nějaké zvíře, které je kamerou opravdu vzácně zachytitelné, protože je jeho výskyt nepředvídatelný?

Sice se to nezdá, ale natočit dobře bobry, kteří jinak žijí na mnoha místech naší země, byl docela oříšek, protože jsou to noční zvířata s vynikajícím čichem, a trvalo nám mnoho dní a nocí, než se to povedlo. Museli jsme tak rozmístit světla přímo do terénu a čekat pak dlouhé noci u jejich „hradu“, než si na nás trochu zvykli.

Sokol stěhovavý v Česku zcela vyhynul, v 80. letech 20. století se ale do naší přírody opět vrátil a jeho populace u nás pomalu roste

Foto: Ondřej Prosídký (naturephoto.cz)

Tesařík alpský, vzácný elegantní brouk, nepřijímá ve stadiu dospělce potravu a žije jen několik dnů

Foto: Ondřej Prosídký (naturephoto.cz)

Jak jste se rozhodoval, která zvířata budete natáčet? Jak probíhal „casting“?

Hlavním tématem filmu je hledání přírody a zvířat hned za prahem našich dveří nebo na místech ovlivněných lidskou činností. Proto jsme se rozhodli natáčet zvířata, která jsme trochu znali a z nichž některá byla zvyklá na lidskou přítomnost. Snažili jsme se ale výběr udělat co nejpestřejší – proto ve filmu uvidíte jak mravence, tak třeba zubry. Při castingu nám pomohla spolupráce s desítkami odborníků, zoologů, biologů, ochránců přírody a odborných poradců, kteří se s námi podělili o spoustu cenných znalostí a postřehů o chování zvířat.

Jak si představujete diváka *Planety Česko*? A chcete diváky více bavit, nebo poučit?

Po celou dobu natáčení filmu jsem myslel na svoje dcery, které chodí na základní školu. Je to tedy jeden z mála českých dokumentů, který cílí na dětské diváky. A budu rád, když je do kina doprovodí jejich rodiče nebo prarodiče.

Jsme stále ještě národ turistů a milovníků přírody, o tom jsem přesvědčen. Přál bych si, aby se diváci především bavili a někde v druhém plánu se dozvěděli něco nového o zvířatech, která tu spolu s námi žijí. Aby je *Planeta Česko* inspirovala k dalším výletům a oni pak chodili naší přírodou s trochu otevřenějšíma očima a větším porozuměním pro naši krajinu.

Rád točíte ptáky. Nechystáte někdy v budoucnu film výhradně o nich?

No, my toho společně s Honzou Hoškem chystáme spoustu a je možné, že třeba vznikne film jen o ptácích. Ale všechno závisí na financích. Odhadnout, jestli je získáme, je složitější, než předvídat počasí na rok dopředu. Takže se necháme překvapit i my. Doufejme, že příjemně.

Ptala se Klára Bobková | novinářka se zájmem o přírodu a autorka tiskových materiálů a PR filmu *Planeta Česko*

Jak se zachraňují mořští ptáci

Foto: Karolína Mikšová

Nad malou rybářskou osadou se nachází plocha porostlá kosmatcovníkem. Porosty jsou odstraňovány manuálně po vrstevnicích vždy ve střídavých pruzích, aby nedošlo k sesuvu půdy. Světlejší plocha vlevo nahoře je pokryta přirozenou vegetací.

Oranžová obloha nad přístavem v portugalském městě Peniche se rozjasňovala a skupina pracovníků a dobrovolníků organizace SPEA (Portugalské ornitologické společnosti) přenášela bohaté zásoby jídla a litry pitné vody do nachystané lodi pohupující se u mola. Ten den se divoké lednové vlny Atlantiku uklidnily a konečně se po několikadenním čekání naskytla příležitost vyplout na nedaleké ostrovy Berlengas, kde jako každý měsíc čekala spousta práce.

Ostrovní ptačí ráj v ohrožení

Souostroví Berlengas se nachází 10 kilometrů od rybářského města Peniche ležícího na pobřeží středního Portugalska. Navzdory své malé velikosti, drsnému a na první pohled nehostinnému charakteru představují ostrovy Berlenga, Estelas a Farilhões s přílehlými skalními útvary jedno z největších přírodních bohatství v Portugalsku. Okolní vody slouží jako zimoviště mnoha druhům mořských ptáků, jako je terej bílý, chaluha velká, alka malá, turpan černý nebo kriticky ohrožený buňáček baleárský. Skalnaté pobřeží ostrova Berlenga je domovem největší populace kormoránů chocholatých v Portugalsku čítající 80 párů. Začátkem února sem z otevřeného oceánu pravidelně přilétají hnízdit buňáci šedí a svoji přítomnost dávají v tomto období najevo hlavně v noci svým typickým voláním.

Na výpravu vyplouvající z Peniche ale čekala práce s řadou jiných druhů přítomných na ostrovech, a to s druhy invazními. Na ostrovy byly zavlečeny lidmi během jejich prvního osidlování zaznamenaného už od dob velkých zámořských plaveb Keltů, Féničanů a Římanů. Mezi prvními nezvanými hosty byla, stejně jako na mnoha jiných ostrovech světa, krysa obecná. Stala se hlavní hrozbou populací hnízdících ptáků, jejichž vejce jí často padla za oběť. Právě proto nejmenší ptačí druh ostrovů, dvacet centimetrový buňáček madeirský, už dnes hnízdí pouze na odlehlejších neobyd-

leném ostrově Farilhõe, kde se krysy nevyskytují. Později vysazený králík divoký se účinně podílí především na pečlivém ničení původní vegetace. V jeho jídelníčku nechybí ani vzácné endemické druhy, mezi nimi i kriticky ohrožená trávnička *Armeria berlangensis*. Králíci za sebou nechávají holé plochy bez vegetace a podzemní nory přispívající k erozi. Místní správce přírodní rezervace Berlenga vyprávěl, jak spatřil racka nesoucího králíka v zobáku. Přestože to byl od racka bez pochyby hezký pokus přispět k nastolení pořádku na ostrovech, zdaleka tak nenahradil škody, které působí místní rací populace.

Hlavní ostrov Berlenga je oblíbenou letní turistickou destinací. Turisté vytvářejí tlak na místní ekosystém pošlapáváním vegetace mimo stezky, odhazováním odpadků nebo krmením ptáků. Jedním z cílů projektu Life Berlengas je postavit nové návštěvnické centrum, opravit turistické stezky, monitorovat počet návštěvníků a seznamovat veřejnost s životním prostředím na ostrovech. Turistická sezona trvá od května do října, v zimních měsících je ostrov uzavřený. Kromě pozorování ptactva a mořských savců zde lze provozovat některé vodní sporty. Obzvlášť pro potápěče jsou okolní vody a jeskyně velkým lákadlem. Počet návštěvníků je omezen na 350 denně.

Cesta lodí z Peniche trvá přibližně 45 minut. Z pevniny se vyplouvá dopoledne, poslední loď pluje zpátky večer. Cena takového výletu se pohybuje kolem 20–30 eur. Na ostrově je možno přenocovat, a to buď v kempu, nebo některém z domků v rybářské osadě; v obou případech je nutná včasná rezervace.

S narůstající intenzitou rybolovu, množstvím odpadků a dostupností potravy vzrostl počet racků středomořských na ostrovech od roku 1994 na 45 000 jedinců. Ohrožují predací ostatní ptáky a jejich hnízda. Jejich pozornosti neunikne ani již zmíněná ubohá trávnička, která je svým polštářovitým vzhledem láká ke stavbě hnízd. Po takové návštěvě se keřkovitá rostlina už nezotaví. Aby toho nebylo málo, výkaly racků nitrifikují půdu a zabírají růstu původních druhů rostlin. Naštěstí po regulaci populace racků pomocí vkládání falešných vajec do hnízd jich dnes na ostrově žije mnohem méně – kolem 13 000.

Všechny zmíněné invazní druhy živočichů přispívají k šíření jihoafrické rostliny, která představuje největší hrozbu pro celý ekosystém. Kosmatcovník jedlý (*Carpobrotus edulis*) byl na zdejší území dovezen ve 20. století jako okrasná rostlina. Dnes se řadí mezi 100 nejvíce invazních druhů na světě. Tvoří husté „koberce“ a v půdě způsobuje chemické změny ovlivňující klíčení, růst a množení přirozené vegetace. Bez pravidelné regulace by už dávno zarostl celý ostrov.

Projekt Life Berlengas

Po vylodění na malém betonovém molu na ostrově Berlenga se skupina i s celým nákladem za pomoci správců rezervace přesunula do ubytovny pod majákem tyčícím se

Foto: Karolina Mikšlová

Ostrov Berlenga je dnes už neobydlený. Stojí zde pouze rybářská osada, maják se základnou pro pracovníky rezervace a výzkumníky a pevnost São João Baptista. Ta byla postavena pravděpodobně již v 16. století a je památkou na dřívější obyvatele ostrova.

Foto: Karolina Mikšlová

Při odstraňování porostů kosmatcovníku ze strmých svahů bylo potřeba slaňovat a velké úsilí se vynakládalo také k tomu, aby se vytrhaný pruh neskutálel do moře

na nejvyšším bodě ostrova. Ornitologové a dobrovolníci ze SPEA přijíždějí na ostrov každý měsíc od července 2014, kdy odstartoval projekt Life Berlengas. Od té doby mizí z ostrovů velkou rychlostí jak krysy a králíci, tak i kosmatcovník, kterého se nedá účinně zbavit jinak, než ho ručně vytrhat. Z dvou lednových týdnů strávených na ostrově jsme tak necelou polovinu času strávili zápase- ním s touto silnou rostlinou, která roste i na nepřístupných strmých svazích, kam je potřeba slaňovat. Zbytek dnů jsme věnovali kontrole pastí na krysy rozmístěných po ostrově a zjišťování přítomnosti králíků nebo jejich nor. Od konce roku 2015 a na začátku roku 2016 byly po ostrově rozmístěny boxy pro krysy s jedem. Od listopadu 2016 už nebyly spatřeny známky přítomnosti krys a odstranění posledních králíků, provedené tzv. fretkováním, už je taky minulostí.

Protože leden je období, kdy svá hnízda začínají stavět kormoráni chocholatí, bylo potřeba provést monitoring hnízdicích párů. Tito ptáci jsou na ostrově posledních 30 let pravidel-

Foto: Michal Dobeš (michaldobes.com)

Na rozdíl od kormoránů, kteří žijí na skalnatých útesech a nevzdalují se od nich příliš daleko ani při svých loveckých výpravách do vod oceánu, terejové bílí přilétají do místních vod zimovat ze severu a zdržují se převážně na otevřeném oceánu. Při troše štěstí lze spatřit, jak se z výšky střemhlav vrhají pod vodu pro vyhlédnutý úlovek.

ně monitorování a populace se každoročně pohybuje okolo 80–100 párů. Kormoráni ve slušivém svatebním šatě černé barvy se zeleným odleskem a ozdobeném chocholkou staví svá hnízda na skalnatých stěnách. Jejich tmavá těla se sice dají těžko spatřit, ale skalní stěna v blízkosti hnízda je celá bílá od ptačího trusu. To sice poněkud koliduje s elegantní vizáží samečků, ale značně usnadní orientaci.

V letních měsících pak SPEA obrací svoji pozornost také na hnízdiště a kroužkování buňňáků šedých a buňňáček madeirských. Do konce projektu Life Berlenga zbývá posledních šest měsíců. Od svého začátku dosáhl na ostrovech velkých úspěchů. SPEA dává jasně najevo velký vděk dobrovolníkům, kteří pomáhají ekosystém na ostrovech zotavovat a díky kterým byla plocha pokrytá kosmatcovníkem zmenšena již o celých 80 %.

Za hranicemi ostrovů

Problémy ale bohužel nesoužijí pouze pevninskou část oblasti. Největší přímá hrozba pro mořské ptáky potápějící se za potravou se skrývá v podobě rybářských sítí a háčků, které jsou pod hladinou oceánu téměř neviditelné. Rybolov má v Portugalsku velkou tradici, a kdo se v Peniche neživí jako instruktor surfování, bude s největší pravděpodobností rybář. Do jednoho z nejvýznamnějších přístavů se tak každý den dovážejí tuny mořských okounů, sardinek, chobotnic, olihní a dalších úlovků typických pro portugalskou kuchyni. Kromě cílených úlovků končí v sítích ale i spousta jiných mořských živočichů a kvůli nechtěnému odchytu (tzv. bycatch) při rybolovu každoročně umírají tisíce mořských ptáků po celém světě. Některé druhy se tak dokonce ocitly na pokraji vyhynutí. Pro příklad nemu-

Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

Buňňáci šedí přilétají z otevřených vod hnízdit na ostrov na přelomu února a března. Svoji přítomnost dávají najevo hlavně v noci svým typickým voláním. Díky ochraně jejich populace na ostrovech od roku 1980 každoročně narůstá o 10 %.

Foto: Martin Pelánek (phototrip.cz)

Kormoráni chocholatí si suší křídla na slunci stejně jako naši kormoráni velcí

Foto: Karolína Mikšlová

Nenápadné kormorány chocholaté lze zdálky lépe vysledovat díky ptačímu trusu na stěnách útesů

síme chodit daleko. Právě kvůli rybářským sítím, intenzivnímu rybolovu způsobujícímu nedostatek potravy a také ropnému znečištění vody vyhnula na ostrovech Berlengas populace alkounů úzkozobých. Jejich počty klesly mezi lety 1939–1981 z 6 000 párů na pouhých 70 a od roku 2002 už nebyl na ostrově zaznamenán jediný hnízdící pár. Pracovníci projektu Life Berlengas spolupracují s místními rybáři a terénní tým z Peniche s nimi každý den časně zrána vyráží na celodenní lov. Zasvěcují rybáře do problematiky a monitorují míru nechtěného odchytu ptáků, která v Portugalsku zatím není přesně známa. Společně s rybáři se snaží nalézt způsob, jak co nejvíce zmírnit nechtěný odchyt. Jedním z jednoduchých způsobů řešení se stalo připevňování odstrašujících černobílých pásek na sítě, které se tak pro ptáky lovcí pod vodou stanou viditelnějšími. Tento způsob se velmi osvědčil například v Namibii a Argentíně, kde se tak počet chycených ptáků výrazně snížil.

Ostrov Berlengas jsem poprvé navštívila v roce 2016 jako turistka a v lednu 2017 jsem se do projektu Life Berlengas zapojila jako stážistka prostřednictvím programu Erasmus+. Do prací na ostrovech je stále možné se zapojit jako dobrovolník. Termíny jsou však často rychle zaplněné na půl roku dopředu a projekt na ostrovech Berlengas v září 2018 končí. SPEA ale vřele vítá dobrovolníky nebo stážisty i v mnoha jiných projektech realizovaných například na Azorských nebo Kapverdských ostrovech.

Malý ostrov s velkou nadějí

Na betonovém molu, kousek pod malou rybářskou osadou, vyčkávala celá skupina dobrovolníků pod jasnou zimní oblohou na loď, která je po dvoutýdenním pobytu odveze zpět na pevninu. Na ostrově Berlenga, který je v zimě úplně opuštěný a turismem nepolíbený, spolu všichni účastníci trávili veškerý pracovní i volný čas. Při pohledu na vzdalující se ostrůvky se dalo těžko uvěřit, kolika tlakům a problémům musí tak malé území čelit. Ostrov izolovaný od okolního světa jasně ukazuje, jakou újmu je člověk schopný způsobit místnímu ekosystému a jeho původním rostlinám a živočichům. Ať už to ale byl Portugalec, Španěl nebo Čech, ledový sláný vítr nikomu nesfouknul usměv z tváře. Pocit z dobře odvedené práce a pohled na rychle se zotavující ostrov dodal všem sílu a odvahu k ochraně přírody zpátky na pevninu, kde se při stejném úsilí dosahuje podobných pozitivních výsledků mnohem zdlouhavěji a složitěji.

Karolína Mikšlová | se během svého bakalářského studia zúčastnila pracovní stáže v Portugalské ornitologické společnosti (SPEA) sídlící v Lisabonu. Její hlavní aktivitou byl monitoring a mapování komerčního rybolovu v ptačí oblasti Berlengas. Kromě toho se podílela na terénních pracích na ostrově Berlenga a sčítání ptactva na moři.

Jespáci rezaví nezvládají oteplování Arktidy

Foto: Jiří Liščák (jiriliscak.cz)

Jespáci rezaví táhnou hromadně podél mořského pobřeží, takže u nás bývají pozorováni jen zatoulaní jednotlivci (zejména v srpnu a září, tedy v prostém šatě jako na této fotografii)

Globální oteplování se nejvíce projevuje v Arktidě a Antarktidě a nic není (a nebude) jako dřív. Je to špatná zpráva i pro migrující ptáky. Například západosibiřský poddruh jespáka rezavého (*Calidris canutus canutus*) zimuje na pobřeží západoafrické Mauritánie a před cestou, během které musí až zpoza poloostrova Tajmyr urazit kolem 15 tisíc kilometrů, se potřebuje vykrmit. Jespáci na to však mají krátkou dobu – někteří jedinci se na hnízdišti zdrží jen měsíc. Problém je, že v teplejších letech se jespáci na hnízdiště vrací až po vylíhnutí své hmyzí potravy. Hmyz se totiž líhne, hned jak roztaje sníh (což v posledních letech nastává v průměru o dva týdny dříve), a jespáci do té doby z Afriky nestihnou přiletět. Ještě horší je to pro mláďata, jejichž líhnutí se dříve časově shodovalo s maximem potravy. Na vykrmení před cestou do Afriky pak měla dva měsíce. Tato doba se nezměnila, ale potravy a zejména bílkovin je méně.

Podle studie z roku 2016 jsou dnes mladí jespáci rezaví na zimovišti v některých letech až o 15 procent menší než před třiceti lety a toto zmenšení se týká i zobáku, což je pro získávání potravy v této části roku rozhodující. Tehdy se jespáci živí především mlži zavrtanými v písku nebo bahně v hloubce 3–4 centimetry, ale i s nepatrně kratším zobákem je jejich úspěšnost při „sondování“ výrazně nižší. Jespáci jsou tak nuceni přejít na náhradní potravu, jíž jsou v daném prostředí zejména kořínky; ty jsou sice méně výživné, ale jespáci je mohou vytahovat z menší hloubky. Také před návratem na hnízdiště se proto nestačí dostatečně vykrmit a kruh se uzavírá: přežití drobnějších jedinců během tahu je méně pravděpodobné. Je zřejmé, že v tom jespáci rezaví nejsou sami a hrozivý trend se týká i dalších bahňáků migrujících z Arktidy, ale zdokumentováno je to zatím jen u tohoto druhu. Jespáků rezavých dnes v Mauritánii oproti 80. letům minulého století zimuje jen asi polovina.

✎ Jiří Hrubý

Podle Van Gils, J. et al.: Body shrinkage due to Arctic warming reduces red knot fitness in tropical wintering range. Science, květen 2016.

Kachnice bělohlavé na tom možná nejsou až tak zle

Na nepříznivé zprávy jsme si zvykli do té míry, že k něčemu pro změnu optimistickému už radši přistupujeme velmi obezřetně. Například když mají v Kazachstánu o hodně více globálně ohrožených kachnic bělohlavých (*Oxyura leucocephala*), než si mysleli. Na hrozivý úbytek kachnic se přinejmenším v jihozápadní a střední Asii usuzovalo podle zimujících ptáků: prakticky totiž zanikla tradiční zimoviště v Pákistánu a severozápadní Indii a populace zimující v Turecku během krátké doby poklesla o téměř 90 procent.

Že to je trochu jinak, vyplývá ze zpráv přicházejících z Kazachstánu, kde kachnice hnízdí převážně v zasolených stepních mokřadech, zpravidla velmi mělkých a v některých mimořádně horkých létech vysychajících. Na nepřehledných, zarostlých a špatně přístupných lokalitách je monitoring velmi obtížný až nemožný a nezbyvá, než se spíš spoléhat na shromaždiště, kam se kachnice uchylují koncem léta po vyhnízdění. Počátkem tisíciletí IUCN celosvětovou populaci kachnic odhadovala na pouhých 8–13 tisíc, Birdlife na 5300–8700 dospělých jedinců. Velkým překvapením proto bylo, že jen v nevelké jezerní oblasti jihozápadně od Astany bylo v září 2016 zjištěno přes 20 tisíc kachnic, tedy téměř trojnásobek dosavadního pesimistického odhadu celosvětové populace.

Foto: Dušan Váner (dusanovc.cz)

.....
Takové množství ptáků ovšem musí někde zimovat (na hnízdištích kachnic v severním a středním Kazachstánu je v zimě vše pod ledem), a neví se kde. V létě 2017 proto dostaly čtyři kachnice na zmíněném shromaždišti ve středním Kazachstánu geolokátory a výsledky jsou očekávány s mimořádným napětím. ✎ Jiří Hrubý

podle BirdingASIA 27 a Birdlife.org

Kachnice bělohlavé ještě počátkem minulého století celkem běžně hnízdily i ve středovýchodní Evropě, jmenovitě v Uhrách, zatímco dnes patří mezi nejohroženější evropské ptáky

.....
Jiří Hrubý | překládá z angličtiny – někdy i knihy o přírodě. Zájem o ptactvo se v jeho případě ideálně protíná s cestováním, dlouhodobě ho zajímá velehorská Asie. Oblíbení ptáci: rehci, brhlíci, skorci, mlynářci, z nepěvců kachny a vše u vody.

Foto: Miroslav Bažant

Vyvěšování budky německého typu s plechovou ochranou proti přístupu kun na opukové stadole, tak typické pro oblasti s naší největší populací sýčků

Foto: Miroslav Bažant

Vyvěšování budky anglického typu na budově farmy rovněž s plechovou ochranou proti kunám

Foto: Miroslav Bažant

Letos vyvěšená budka v ideálním loveckém biotopu, kde sýčci nemusí při krmení mláďat daleko od budky

Sýčkovník – bezpečný domov sýčků

Přes zimu přibýlo našim sýčkům 24 nových možností k hnízdění na 17 obsazených lokalitách. Dohromady jsme pro sýčky vyvěšili již téměř 80 budek na 50 místech. V současnosti je budkami nepokrytých již jen několik posledních míst, kde sýček dlouhodobě hnízdí v bezpečné dutině budovy, a několik letos nově obsazených lokalit. Budky se snažíme instalovat na nejvhodnější místa, kde sýčky pravidelně pozorujeme, nebo tam, kde jsme našli nejvíce pobytových znaků (tj. vývržků a peří) a kde jsou také ideální lovecká stanoviště, aby byla co největší šance na osídlení budky.

Z těch letošních je sedm budek německého typu, 14 anglického typu a k tomu dvě bezpečně upravené dutiny v objektech. Budky německého typu jsme vyvěšovali již dříve. Tento typ představuje podlouhlý „truhlík“ s čelním vstupem; hnízdní prostor i vchod jsou ve stejné výšce. Letos jsme ale poprvé vyvěšovali i anglické budky. Ty jsou kratší a vyšší než německé a mají vnitřní zvýšenou chodbičku vedoucí lomeně ke vstupnímu otvoru v horní části čelní stěny. Do této chodbičky musí sýčci z hnízdní dutiny vyskočit, proto by měl takovýto vnitřní balkonek zamezit předčasnému vyskočení nebo vypadnutí mláďat do doby, než jsou plně vyvinuta a připravena opustit budku. Zvenku před vstupem je navíc ještě vnější balkonek ve stejné výšce jako vnitřní. Ten slouží pro pohodlné přistávání sýčků do budky a může u větších mláďat rovněž sloužit jako místo k přebírání potravy od rodičů. Vhodný typ budky volíme podle místní situace. Do některých lokalit jsme umístili oba typy, protože nás zajímá, který z nich budou sýčci preferovat. Například plánujeme využívat i tzv. holandský typ budky, který je tvarově podobný německému, ale má vstup z boku a navíc opatřený vnějším krytým balkónkem. Typy budek, jak jste nejspíš správně vytušili, jsou nazývány podle země, kde jsou nejčastěji používány. Ve všech případech jde o zavedené a dlouhodobě s úspěchem využívané budky.

Některé budky instalujeme na fasády budov, jiné do interiérů, nejčastěji na půdy. Záleží také na konkrétní situaci a někdy vyvěšujeme na jedné lokalitě budku dovnitř i vně, abychom zjistili, které umístění sýčkům více vyhovuje. Všechny naše budky mají plechový límec (kromě těch umístěných uprostřed hladké zdi budovy, kde jsou pro kuny nedostupné). Ten se stal nezbytným doplňkem, jenž zajišťuje, aby budky byly pro sýčky opravdu bezpečným domovem, kam se žádný predátor nedostane. Opatřením proti predátorům věnujeme velkou pozornost. Na každé lokalitě přemýšlíme o bytí jen hypotetické možnosti přístupu kuny a snažíme se mu všemožně zabránit, abychom měli jistotu, že sýčci jsou v našich budkách v bezpečí.

Zde je na místě poděkovat Jakubu Mrázovi a Petru Filípkovi, kteří dlouhodobě patří do sýččího týmu a bez jejichž zručnosti by nebylo tolik precizně vyvěšených budek. Právě oni balancují nejčastěji vysoko na žebřících s těžkou budkou v jedné ruce a akumulátorovou vrtačkou v ruce druhé. Musíme ale poděkovat i vlastníkům všech objektů, kde sýčci žijí. To oni nám umožňují budky u nich na dvoře nebo na půdě vyvěsit a na jaře kontrolovat a ještě často sami i jinak sýčkům pomáhají. Právě oni jsou tak při snaze o záchranu sýčků nejdůležitější. Bez jejich pochopení a součinnosti by nebylo možné sýčky, kteří žijí výhradně už jen v lidských sídlech, chránit. Nikdy se nám ještě nestalo, že by nás majitel objektu odmítl a nedovolil budku vyvěsit. V červnu se dozvíme, kolik našich budek sýčci opět využili k hnízdění nebo alespoň jako bezpečný úkryt. Držte palce, ať mnoho těchto ohrožených sov opět najde v našich budkách bezpečný domov.

✍ Miroslav Bažant

Miroslav Bažant | je terénní pracovník programu ČSO Záchrana sýčků včetně projektu ATHENE. Podporuje sýčky zejména v Poohří, jak přímo v terénu, tak i nepřímo prací v kanceláři. V rámci doktorského studia zkoumá pěníce vlašské na jižní Moravě. Angažuje se v ochraně ptáků sekundárního bezleší (např. ve vojenských prostorech) a monitoruje lesní sovy.

Na každém centimetru záleží

Sýčka obecného i sovu pálenou spojuje řada společných ekologických charakteristik. Představují typické vrcholové ptačí predátory zemědělské krajiny s výrazným populačním poklesem, přičemž jejich výskyt je přísně vázán na lidská sídla a zejména pak zemědělské usedlosti a farmy v nižších nadmořských výškách.

Nejenomže jsou oba dva druhy často zaznamenány na stejných lokalitách, ale často hnízdí na stejné farmě či budově. Není výjimkou, že jejich hnízda jsou od sebe vzdálena třeba jen desítky metrů, a proto mohou být přímými konkurenty o vhodné hnízdní dutiny. I když predace dospělých sýček ze strany sovy pálené byla zaznamenána jen výjimečně, byla opakovaně dokumentována predace mláďat sýček, ať již v hnízdních budkách, či po opuštění hnízda. Pokud tedy chceme na jedné lokalitě vytvořit hnízdní příležitosti pro oba druhy, je vhodné hnízdní budky umisťovat do různých budov. Při výrobě budek je důležité dodržovat doporučenou velikost vletových otvorů, přičemž otvor pro sýčky by měl mít průměr maximálně 8 cm, aby se do něj sova pálená nedostala. Naše předchozí zkušenosti ukazují, že do sýčkovníků s 9cm vletovým otvorem se sova pálená opakovaně dostala, přičemž v jedné budce i vyhnízдила a další tři používala jako denní úkryt.

Foto: Záchrana sýček

Sova pálená prozkoumává anglický typ budky pro sýčky, který je však pro ni kvůli vletovému otvoru o průměru 7,5 cm nedostupný

záleží doslova na každém jedinci a i bez jejich vzájemného ohrožení na ně čeká nejen ze strany člověka bezpočet dalších nebezpečí.

✎ Martin Šálek, Miroslav Bažant, Jakub Mráz

Foto: Jiří Hornek

Letos poprvé vyvěšovaný anglický typ budky vzbudil u sýček okamžitě zájem (20. dubna 2018)

Foto: Miroslav Bažant

Vnitřní konstrukce „angličanky“ s lomenou vyvýšenou chodbičkou zabraňuje předčasnému vyskočení nebo vypadnutí mláďat z budky a venkovní balkonek umožňuje pohodlné přistání rodičů

Krásnou ukázkou prohledávání potenciální hnízdní dutiny sovou pálenou nám poskytla fotopast instalovaná k novému typu budky pro sýčky – tzv. „angličance“ s vletovým otvorem o průměru 7,5 cm, jak dokumentují přiložené fotografie. Sova pálená se hned čtvrtou noc po instalaci budky do ní snažila neúspěšně „vtěsnat“. Při cílené ochraně těchto synantropních druhů sov, kterou provádíme zejména instalací budek, je proto potřebné předcházet vzájemným střetům a konkurenci obou druhů o hnízdní příležitosti, aby zbytečně nedocházelo k predaci jednoho kriticky ohroženého ptáka druhým. Vždyť u těchto dvou druhů nočních predátorů

Přidejte se k záchraně ptáka roku 2018

Nenechme ptáky zbytečně hynout!

Ať už sýček v naší blízkosti hnízdí, nebo ne, technické pasti ohrožují i řadu dalších živočichů. Budme letos více všímaví a udělejme naše okolí bezpečnějším.

Pátřejme po technických pastech a:

- položíme svisle stojící roury a trubky
- umístíme plováky do nádrží nebo na jejich stěnu připevníme pletivo
- uklidíme provázky a sítě, do kterých se ptáci mohou zamotat

Jak na to, se dočtete v *Ptačím světě* 1/2018 na str. 24–25.

Fotografie pastí a jejich zabezpečení pošlete do 30. 9. na ptacisvet@birdlife.cz.

Neaktivnější a nejvynalézavější z vás odměníme a fotografie uveřejníme v *Ptačím světě*. Vítězové dostanou možnost prožít jeden den s pracovníky projektu v terénu!

Sýček musí přežít!

Na odkazu níže můžete sýčka podpořit i finančně. Děkujeme!

birdlife.cz/sycek

facebook.com/OchranaSycka

Foto: Paul Kéddle (owls.bouthathenblogspot.cz/)

Za stepními ptáky do Portugalska

Foto: Jaroslav Cepák

Pokud Středoevropan zatouží pozorovat stepní druhy ptáků, vydá se nejspíše do maďarské pusty nebo do vzdálenějšího Španělska, kde je druhová pestrost stepních ptáků v rámci Evropy nejvyšší. Opomíjená a u nás v podstatě neznámá je z tohoto hlediska nejzápadnější výspa evropského kontinentu – Portugalsko. Přitom i zde existuje oblast, kde většinu typických stepních druhů můžeme pozorovat – Castro Verde. Na přelomu března a dubna 2017 jsme se do Portugalska na 14 dnů vypravili a většinu času strávili právě zde. A rozhodně jsme nelitovali.

Portugalsko

Castro Verde je rozsáhlá suchá stepní enkláva nacházející se v jihovýchodní části Portugalska. Na většině území je provozováno tradiční extenzivní zemědělství – pěstování obilovin na živinami chudých polích a chov a pastva dobytka, především pak ovcí. Vzhledem k ceně celého území bylo více než 850 km² (z toho kolem 600 km² stepí a „pseudostepí“) vyhlášeno jako SPA (Special Protected Area), především z důvodu výskytu dvou druhů evropských dropů a poštolky jižní. Pro tyto a několik dalších druhů (např. mandelíka hajního) je oblast nejvýznamnějším hnízdištěm v Portugalsku. Celá oblast je – na rozdíl od maďarských či španělských rovin – mírně zvlněná, což ji činí dobře přehlednou. Člověk se zde cítí velice příjemně.

Dropi a ti druzí

Už příjezd do oblasti po hlavní silnici signalizuje, že se blížíme do ptačího ráje. Na zděné „kapličce“ na kraji cesty, kterou Castro Verde vítá přijíždějící, je ve výšce 2 metrů nad zemí obsazené hnízdo čápů bílých. Podobně „vysoko“ umístěná hnízda na pahýlech stromů jsme pak viděli ještě několikrát. Čáp bílý je v Portugalsku naprosto běžným druhem – zdejší populace raketově narůstá a již kousek za Lisabonem lze na linkách sloupů VVN kolem dálnice napočítat i přes 20 hnízd na jedné konstrukci.

Dropy malé (*Tetrax tetrax*) lze v Castro Verde potkat téměř na každém kroku. V podstatě při každé zastávce jsme po vystoupení z automobilu vzápětí zaslechli typické „prdění“ tokajícího samce. Najít samotného ptáka je ale obtížnější, protože jeho hlas se nese poměrně daleko. Rozhodně dále než 300 metrů uváděných v literatuře – dropy jsme zřetelně slyšeli i na více než kilometrovou vzdálenost. Lokalizace

Kalandra zpěvná je nejhojnějším pěvcem oblasti. Na některých místech je koncert zpívajících samců doslova ohlušující.

volajícího samce tak nějakou dobu trvá, a to především proto, že zvuk znějící jako *prr* je velmi krátký, sotva půlterčínový, a drop se pak dlouze odmlčí. Zdejší populace čítá zhruba 4 tisíce tokajících samců, kteří v optimálním biotopu dosahují až neuvěřitelných hustot 39 jedinců na 100 ha. Relativně běžný je zde dytík úhorní (*Burhinus oedicephus*), kterého lze spolehlivě přilákat na přehrávku hlasu. My jsme ale přijeli zejména kvůli králům zdejších stepí – dropům velkým. Je velice potěšující skutečností, že zdejší populace *abetarda* (portugalské jméno dropa)

Foto: Robert Doležal

Drop velký patří k nejpláštějším ptačím druhům a nejenak je tomu i v Castro Verde. Zájemci o blízké setkání s králem zdejších stepí si ale mohou pohladit jeho sochu v informačním centru u vesnice Entradas.

díky ochraně narůstá. V uplynulých 20 letech její početnost vzrostla téměř dvojnásobně z 800 na současných 1500 jedinců. Vzhledem ke zvláště přehledné krajině popisují příručky pro birdwatchery Castro Verde jako nejlepší místo k pozorování dropů velkých na světě. O pravdivosti tohoto tvrzení jsme se měli možnost přesvědčit i díky tomu, že období první poloviny dubna je vrcholem toku tohoto majestátního ptáka. Zřejmě nejlepší pro pozorování tokajících ptáků jsou rozlehlé pastviny u vesnice São Marcos de Ataboeira, kde jsme pozorováním dropů strávili dvě dopoledne. Úžasná scenérie s mnoha tokajícími samci, přeletujícími skupinami dropů obou druhů, vzdušnými kejklemi luňáků, kroužením supů a koncertem kalander a skřivánek nad hlavou byla nezapomenutelným vrcholem naší cesty. Dalším typickým stepním druhem, jehož pozorování je ale mnohem obtížnější, je stepokur pestrý (*Pterocles orientalis*). V tomto případě se jako neocenitelná ukázala rada anglického kolegy, která zněla zhruba takto: „Zastavte u kilometrovníku 16,5 a vystupte z auta. V roce 2008 jsem zde viděl přeletující stepokury.“ Řídili jsme se podle toho a do pěti minut se dostavil výsledek v podobě dvou přeletujících jedinců. Poté jsme měli možnost tyto ptáky pozorovat ještě na několika dalších místech.

Dominantním pěvcem Castro Verde je kalandra zpěvná (*Melanocorypha calandra*), která ve zdejších stepích svou hojností supluje našeho skřivana (tedy vrátíme-li se vzpomínkou do dob, kdy u nás skřivani patřili k běžným druhům zemědělské krajiny). O něco méně hojným je skřivánek krátkoprstý (*Calandrella brachydactyla*) a linduška úhorní (*Anthus campestris*). Kolem cest a na kamenitých místech ve stepích se vyskytují bělořit okrový (*Oenanthe hispanica*) a bramborníček černohlavý (*Saxicola rubicola*). Všudypřítomný je chocholouš obecný (*Galerida cristata*), chocholouš vavřínový (*Galerida theklae*) a strnad luční (*Miliaria calandra*). Celkem běžně se lze setkat se dvěma druhy fuhýků; hojnější je fuhýk rudohlavý (*Lanius senator*), o něco řidčeji se pak vyskytuje fuhýk pustiný (*Lanius meridionalis*).

„Dravci“ si přijdou na své

Samostatnou kapitolou jsou dravci. Celkem jsme zde pozorovali 16 zástupců této skupiny. Za zvláštní zmínku stojí samozřejmě především supi. U vesničky Rolão jsme měli možnost zblízka pozorovat na malém návrší 15 supů bělohlavých (*Gyps fulvus*) a několik supů hnědých (*Aegypius monachus*) živících se na mršině krávy. Nádherný zážitek nám umožnila dopolední návštěva kopce s kaplí Nossa Senhora de Aracelis u vesnice Monte do Salto na okraji celé oblasti. Dravci (především supi) tady v prohřívajícím se ranním vzduchu na úbočích kopce nabírají výšku a od kaple je lze nádherně sledovat. Zde jsme zažili i neuvěřitelné pozorování – pod úbočím kopce prolétal drop velký, a letícího ptáka jsem tak měli možnost vidět shora! Tohle může opravdu nabídnout asi jen Castro Verde. Poblíž Monte do Salto jsme pozorovali i endemit Pyrenejského poloostrova – orla iberského (*Aquila adalberti*), který v oblasti nově i hnízdí, a orlíka krátkoprstého (*Circaetus gallicus*). Velice hojným a typickým dravcem Castro Verde, se kterým se potkáte téměř na

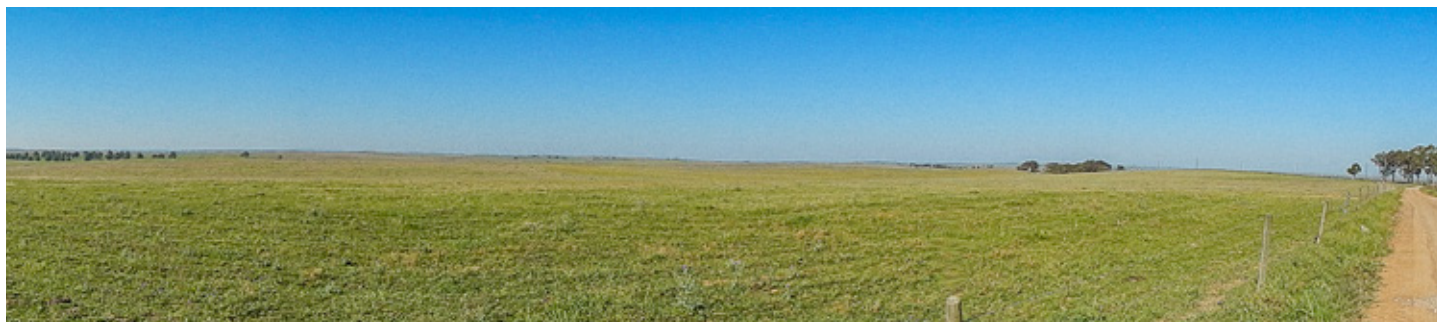
každém kroku, je moták lužní (*Circus pygargus*). Vlajkovým druhem oblasti a jednou z místních ochranných priorit je ale poštolka jižní (*Falco naumanni*). I když se s ní lze ve stepích setkat prakticky kdekoli, jednoznačně nejlepší pozorování nabízí informační centrum LPN (portugalský partner BirdLife) u vesnice Entradas. LPN zde spravuje několik set hektarů dropích biotopů a součástí informačního centra je i budova bývalé vodárny, kterou v současnosti osidluje kolonie poštolek jižních a mandelíků hajných. Mandelíci bohužel v době našeho pobytu ještě nepřilétli, zato jsme měli možnost pozorovat asi 20 poštolek jižních zápolících až do soumraku o hnízdní dutiny s kavkami. Zanedlouho po utišení poštolek a kavek začal večerní koncert dytíků a sýčků. Bohužel jsme neměli štěstí na „portugalskou specialitu“ – luňce šedého (*Elanus caeruleus*), který se zde vyskytuje především na podzim a v zimě. Zajímavý biotop představují v suchém Castro Verde malé retenční nádrže zadržující dešťovou vodu. Jsou především tahovou zastávkou bahňáků, ale pozorovali jsme zde i potápky malé a rzohlávky rudozobé.

Na východě sousedí Castro Verde s přírodním parkem Údolí řeky Guadiana, který je především v severní části lesnatější a bohatý zejména na dravce. My jsme navštívili jižní část východně od města Mértola s nádherným hradem. Poblíž se nachází malá, jakoby zapomenutá stepní enkláva s biotopem *montados* (pastviny s roztroušenými starými korkovými duby a olivovníky), kde lze kromě dropů malých, dytíků, hojných kalander a skřivánek krátkoprstých pozorovat i kukačky chocholaté (*Clamator glandarius*) a mnohem častěji než v Castro Verde i straky modré (*Cyanopica cyana*) a dudky chocholaté (*Upupa epops*). Přímo v Mértole hnízdí břehule skalní (*Ptyonoprogne rupestris*), vlaštovka skalní (*Cecropis daurica*) a skalník modrý (*Monticola solitarius*).

Stepokura pestrého uvidíte vzhledem k jeho plachosti nejspíše v letu. Pozorovat ptáka sedícího na zemi se nám poštěstilo pouze jednou.

Foto: Jaroslav Cepák

Rozsáhlé přehledné pastviny u vesnice São Marcos de Ataboeira jsou nejlepším místem pro pozorování tokajících dropů obou druhů

Foto: Robert Doležal

Tokající dropy malé uslyšíte v Castro Verde téměř na každém kroku. Nalezení tokajícího samce v koberci rozkvetlých stepních rostlin už tak jednoduché není.

Foto: Martin Pelánek (phototrip.cz)

Castro Verde je údajně nejlepším místem k pozorování dropů velkých na světě. Zdejší populace díky aktivní ochraně potěšitelně narůstá a za posledních 20 let se její početnost zvýšila téměř dvojnásobně.

Kdy se vydat na cestu

Portugalsko je dobře dosažitelné letecky (přímý let Praha–Lisabon trvá cca 2,5 hodiny). Pro cestování je nezbytné si půjčit automobil – jakékoliv místo v Portugalsku je z Lisabonu dostupné během několika hodin. Portugalští řidiči jsou velice slušní a provoz, zejména na venkově, je velmi slabý. Ve městech a v ubytovacích zařízeních se domluvíte anglicky, ale na venkově to často bývá problém. Ideální dobou pro návštěvu Portugalska je jaro – ptáci aktivují, turistická sezona ještě nezačala a teploty i ve vnitrozemí jsou příjemné (v letních měsících bývá v Castro Verde běžně kolem 40 °C).

Nevynechte gurmánské zážitky

V Portugalsku rozhodně nezapomeňte ochutnat místní kuchyni. Nejbohatší výběr je díky rybám a plodům moře v přímořských městech a vesnicích, ale v podstatě každá oblast má svou specialitu. V Castro Verde nám nejvíce zachutnaly zdejší *migas de batata* – velké bramborové knedlíky s chřestem podávané s kostkami vepřového masa. Další místní specialitu – kompletní pečenou skopovou hlavu – jsme neochutnali... Portugalsko je zemí vína a zdejší červené je opravdu velmi lahodné. Za ochutnání stojí i *vinho verde* (tzv. zelené, tedy mladé víno) a pochopitelně portské. Ctitelé silnějších lihovin by si rozhodně neměli nechat ujít *aguardente do medronho* (ohnivou vodu z planiky) – výbornou pálenku destilovanou z plodů středomořské planiky obecné (*Arbutus unedo*).

Jaroslav Cepák | pracuje v Kroužkovací stanici Národního muzea. Žije v Praze pod Petřínem, ale stále ornitologicky působí na rodném Třeboňsku.

Existují tu vůbec nějaké problémy?

Ke každému cestovatelskému ornitologickému článku patří rozbor problematiky ochrany přírody a ohrožení ptáků navštívené oblasti. V Castro Verde, kde se na většině území provozuje tradiční extenzivní zemědělství a pastevečství ovci a skotu, je ale naštěstí výčet problémů poměrně malý. V případě dropů jsou nejzávažnějším uváděným problémem kolize letících ptáků s dráty elektrického vedení. Sami jsme měli možnost se přesvědčit, jak obtížné a na poslední chvíli se letící drop nárazu do drátů vyhnul. Podobné nebezpečí představují i ohradníky v podobě odstnatých drátů, kterými jsou pozemky obehnané v délce stovek kilometrů.

Dalším problémem pro všechny větší ptáky, který je ale naštěstí v posledních letech na ústupu, je nelegální lov. Pro některé lokality představuje nebezpečí také zalesňování, zejména nepůvodními blahovičníky. Z vlastní zkušenosti ale můžeme potvrdit, že se jedná ojev poměrně řídký.

V rámci naší cesty jsme projeli Portugalsko jižně od Lisabonu a okrajově též malou část jižního Španělska, kde jsme navštívili národní park Coto Doñana. Přestože se jednalo o poměrně brzký termín (všichni stěhovaví ptáci ještě nestačili přilétnout), pozorovali jsme během celého našeho pobytu celkem 145 druhů. I zkušený pozorovatel si tak zde mohou dokonale „užít“ vzácnějších druhů a zdokonalit své znalosti.

Vít Zavadil | se věnuje ornitologii od svých dětských let, tedy od 50. let minulého století. Později vystudoval medicínu, ale láska k zoologii u něj převládla, takže dodnes pracuje jako zoolog u o. p. s. ENKI Třeboň. Profesně se věnoval především batrachologii a herpetologii, na stáří se k ornitologii znovu vrací.

KURZ PRAKTICKÉ ORNITOLOGIE

Orlické Záhoří 22.–26. června 2018

Připadají vám ptáci nerozlišitelní a jejich hlasy vám splývají? | Chcete se je naučit, seznámit se s novými lidmi a možnostmi? | Chcete něco prožít?

URČOVÁNÍ PTÁKŮ V TERÉNU

Jak se vyznat v hlasech a barvách ptáků, kde začít?

URČOVÁNÍ STÁŘÍ A POHLAVÍ PTÁKŮ V RUCE

Jak vypadají ptáci zblízka?

ZÁKLADNÍ VÝZKUMNÉ METODY

Čím můžeme přispět i my?

KRAJINA, OCHRANA A OHROŽENÍ PTÁKŮ

Proč někde jsou a jinde je nenajdeme?

VÍCE O KURZU, PŘIHLÁŠKA I NÁZORY ÚČASTNÍKŮ NA PTACIAZHORI.CZ

KONTAKT: ptacizahori@gmail.com

Víš, kdo jsem? Ne?
Tak šup na kurz,
tam Tě to naučí!

Ornitologická stanice
Orlické Záhoří

A Rocha - Křesťané
v ochraně přírody, o. p. s.

Česká společnost
ornitologická

Východočeská
pobočka ČSO

Ptačí kurzy.cz

2360 Kč

Zahrnuje ubytování
a materiál pro účastníky

ORNITOLOGICKÝ KURZ Pro děti a rodiče

Orlické Záhoří 6.–10. června 2018

Rozhodli jsme se připravit čtyři dny ornitologického kurzu ve speciálním vydání pro děti a rodiče.

Čekají nás blízká setkání se zvířaty.

Krásná krajina ptáků za horami.

Vydáme se na dobrodružný lov.

Budeme se učit pozorovat.

Zažijeme zábavu s partou kamarádů.

A naše mámy a táty nenecháme stranou!

Tak pojď s námi na tuhle velkou výpravu!

Děti ve věku cca 8–11 let, rodič + dítě.

PŘIHLÁŠENÍ A PODROBNOSTI NA PTACIAZHORI.CZ

INFORMACE: ptacizahori@gmail.com

Ornitologická stanice
Orlické Záhoří

A Rocha - Křesťané
v ochraně přírody, o. p. s.

Česká společnost
ornitologická

Východočeská
pobočka ČSO

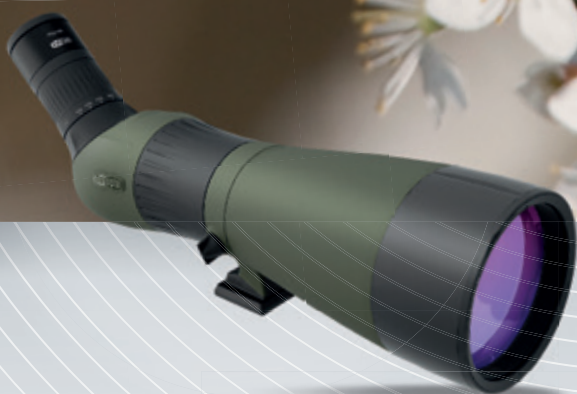
Ptačí kurzy.cz

Cena za oba

3250 Kč

Pěnice pokřovní
Sylvia curruca

MeoStar S2 82 HD

MeoStar B1 10x42 HD

**Díky dokonalé optické kvalitě
spolehlivě určíte každý druh.**

Exkluzivní nabídka nejoblíbenějších modelů pro členy ČSO:

• MeoStar S2 82 HD
+ okulár 30-60x WA /
okulár 20-70x | • Příslušenství
Adaptér S2
Lišta S2
MeoPix
Fotoadaptér
Brašna S2 Stay-on-case
Meopta / Manfrotto stativ | • Binokuláry
MeoStar B1 8x32
MeoStar B1 8x42
MeoStar B1 10x50
MeoStar B1 10x42 HD
MeoStar B1 12x50 HD
MeoStar B1 15x56 HD |
|---|---|---|

25%
sleva

na nejoblíbenější
produkty*

ČESKÁ
OPTIKA
od roku
1933

Doporučeno
Českou společností ornitologickou

Bližší informace a objednávkový formulář na www.cso.cz

meopta

www.meopta.com

* doporučené maloobchodní ceny pro členy ČSO